

DOM IN SVET

LETNIK 40

V LJUBLJANI, 15. FEBRUARJA 1927

ŠTEVILKA 2

Ivana Kobilca: Portretna študija (1889/90)

Večnost

Narte Velikonja

1.

Sedeli smo v Zemunu na obali. Restavracija je bila polna ljudi. Belgrajski izletniki so se trli na verandi, črno oblečene natarke s pudranimi lici in rdeče barvanimi ustnicami so švigale od mize do mize, do točilnice in nazaj. Vroče poletno solnce je obsevalo Donavo v svinčenobronasti kopreni in silni val je nemoteno in neutrudno drsel po strugi. Nekajkrat je preko nje preletela štokrlja in otroci na obali so veselo vzklikali:

»Deconoša, deconoša!«

Po mostovžu v pristanišču so neprestano prihajali in odhajali ljudje. Zbor ruskih

beguncev je drgnil ob balalajke in razgreti glasovi gostov so hripavo vlekli za njim pesem o Volgi.

Naša družba je bila obmolknila. Bili smo na zemunskem stolpu, nas trojica: Milica, Vaničije in jaz smo hodili skupaj, Ljubica in Krasoje pa sta prišla za nami čudno vznemirjena. Ljubičine oči so se vlažno-zelenkasto blestele in zamišljeno strmele čez valove proti Belgradu.

Milica je bila pravkar nehala pripovedovati o neki znanki, ki je dolgo skrbela za svojega zaročenca, da, celo darila mu je pošiljala in nogavice — in jo je nazadnje zapustil.

»Tako, zdaj povejte,« se je nenadoma in s krčevito muko obrnila k meni Ljubica. »Tako, zdaj povejte —,« beseda ji je za hip zastala, nato je pokazala na Ruse, »povejte meni, ali je vredno, da se Milica žalosti radi tuje ženske. Kaj je njej mari vse to! Oni svoje zaročenke maral ni —« je stisnila s prikritim gnevom ter blisknila s pogledom — »pa mu je celo krpala nogavice, pravi, ter mu pošiljala darila. Prav zato ga je izgubila! Glejte, ali mislite, da ona visoka Rusinja tamle misli na ‚njegove‘ nogavice!« je kakor v besni nenadni blaznosti dvignila glas.

Vaničije in jaz sva se prestrašila njenih glasnih besedi. Ljudje okoli nas so postali pozorni ter se dvigali s sedežev. Tudi pšeničnolasi Rus ob visoki dami se je dvignil ter ozrl proti nam. Milica je vsa prebledela in strmela v prijateljico, Krasoje si je v čudni zadregi, ves zaripel v obraz, grizel ustnice.

»Prav radi tega, praviš?« se je zgrozila Milica. »In če stokrat trdiš,« je planila nenadoma v jok, »to ni res, to ni res! Oni tega ni vedel, da je nogavice nalašč zanj sama pletla in jaz — — Kaj ti veš, kaj ti razumeš! Saj ta čuvstva niso, da bi jih rešetal, ta čuvstva niso, da bi jih razumeli, to so utrinki večnosti za večnost!«

»Njega vprašaj,« je s stisnjenimi ustnicami pokazala na Krasoja, ki mu je igral obraz v neizrečeni razburjenosti in jezi. »Njega

vprašaj!« In v njenih besedah je bilo toliko ponižanja in zaničevanja, da se ji je tresla roka, ko je pokazala nanj.

»Ljubica!« se je vmešal Vaničije, »glej, ljudje te gledajo!«

»Kaj to meni mari? Vprašaj ga, pravim, kaj je večno in ali je utrinek večnosti, če krpaš nogavico! To naj pove, to naj pove na glas vsem ljudem, da bodo slišali!«

Pšeničnolasi Rus se je bil preril prav do mize ter s čudnim zanimanjem poslušal njene besede. Krasoje ga ni opazil, ko je tresoč se po vsem telesu planil kvišku. Spodnja ustnica se mu je od srda strahotno pobesila:

»Koliko sem ti dolžan za tisto krpanje? — Tudi ona je šivala zame!« se je obrnil Krasoje do nas in jezik se mu je od vina zapletal. Vsa kri mu je tiščala v glavo. »Da, krpala je moje perilo in mi očitala, da ne znam tega ceniti! Da, tvegala je celo priti v moje stanovanje — mene ni bilo doma — in je na mizi našla tole!« Izvlekel je iz žepa malo fotografijo v težkem okviru iz granate. »To je fotografija tiste Rusinje tam z balalajko! In mi zdaj vrta v živce že ves popoldan radi tega! Govori o večnih čuvstvih ter utrinkih večnosti. Neznosna ženska!« Reci rajši: večnost zakrpane nogavice!«

Vaničije je strmela v prijatelja ter mehanično ujel Ljubico, ki je omahnila od silnega srčnega krča na mizo.

Nihče ni videl, kako je oni Rus ves prebledel, ko je ujel s pogledom sliko v granatnem drobci.

»Kaj delaš?« se je zagnala Milica proti Krasoju. »Ali jo misliš umoriti?«

»Pametna naj bo!« je trmasto sopel Krasoje od razburjenja ter iskal klobuk in palico. »Kaj vem, koliko časa že mi oponaša tisto fotografijo in govori o svojih večnih čuvstvih. Grozno! Kaj jaz vem o večnosti! Nekoč sem bil izvlekel v Gružu staro ženico iz vode in umrla je pred mojimi očmi: ‚Na svidenje v večnosti, tam za Visom!‘ Rekla je in zaprla oči: Kakor da je šla res tja preko morja na Vis. ‚Na onem kraju na svidenje, mladi gospodar!‘ In je pokazala z roko ter izdihnila!«

Milica je s čudno grozo strmela vanj, kakor da se v njenih mislih razmika neznan-sko brezno. Stisnila je prijateljico za roko:

»Da je rekla tako: ‚Na svidenje v večnosti, tam za Visom!‘?«

»In hvala lepa za trud, lepi gospodar!« se je smehljal prisiljeno skozi zobe Krasoje. »To je bil tudi utrinek večnosti! Kakor da je šla po hleb kruha k peku in rekla: ‚Počakaj, dam ti kos!‘ Preneumno, da izgubljam o tem besede!«

Rus za njim se je skrivil od neznane bolečine.

»Ampak, če je rekla na svidenje, te tam gotovo čaka!« je vdano in zvesto dejala Milica.

»S hlebom kruha!« se je porogal ves razburjen Krasoje. »Kaj je večnost? Z njo je tako kakor s tistimi ovci. Nažene jih pastir, da ima mir, okoli grma v krog in potem dreve ves dan, če treba, okoli njega. Zmerom v krogu, zmerom okrog. Ne vidijo drugega nego noge in rep ovce pred seboj; ne vidiš dalje od pedi pred seboj in temu praviš večnost, večnost čuvstev, utrinek večnosti. Na svidenje, mladi gospodar, tam za Visom!«

»Strašno! Strašno!« je kriknila Ljubica. »Krog okoli grma in to je večnost mojih čuvstev!«

Vsa razburjena mu je iztrgala fotografijo iz roke ter jo zalučala proti visoki Rusinji z balalajko. Krasoje je bliskovito prestregel njen zamah in fotografija s težkim okvirom iz granatnega drobca je zadela Rusa za njegovim hrbtom v čelo. Ostri rob je oprasnil fanta, da se je pocedila kri po licu.

Nastal je silen nemir in vrvež. Krasoje je pograbil klobuk in izginil z verande. Ljubica pa je zdrknila vsa brez moči na kolena. S silo smo jo dvignili ter spravili na parnik.

»Strašno! Strašno!« je jecljala kakor brez uma ter tiščala roko na burno utripajočih prsih.

Posadili smo jo v kabini v kot in Milica ji je močila senca. Parnik se je že odmaknil za dober streljaj od brega, ko je planil ves zasopel v kabino oni Rus, ogledal se za hip, kakor bi padal, nato se zviška spustil na kolena pred Ljubico:

»Jaz sem Sergej Vasiljevič in sem Vaš večni dolžnik!«

2.

Nismo si še oddahnili od osuplosti, ko je Ljubica z bolnim nasmehom in vsa trudna podala novemu znancu roko:

»Bolje bi bilo, Sergej Vasiljevič, da niste prišli za menoj. Bolje! Ali mislite, da se

da Donava ustaviti? Ta mladi gospod misli, da se da Donava ustaviti!« se je nasmehnila, pomilovaje obrnivša se k nam. »Sedite, mladi prijatelj, ki v takem hipu vežete name svojo usodo!«

Priznam, da nisem stvari razumel. Njene zagonetne besede so zvenele polblazno, brez prave zveze.

»Kje imate balalajko?« se je zdrznila. »Zgoraj na krovu igrajo kolo in Vi se trudite za nami!«

»Za Vami!« je poudaril. »Balalajko sem vrgel v Donavo, ki se ne da ustaviti!« je mrko vase pogreznjen dejal Sergej.

»To, prav to Vas izdaja. Tudi Vi verujete, ste verovali v večnost, v večnost čuvstev, v utrinke večnosti! V krog okoli grma!«

»Ne razburjajte se, prijateljica! Dovolite, da Vam rečem prijateljica!« je gorel Sergej. »Ne razburjajte se! To je gotovo; to je gotovo! Naj Vam povem! Obsodili so mojega prijatelja na smrt. Mladega človeka pred puške! Imel je svojo misel in je radi nje moral pred puške. V jutro pred smrtjo je prišla njegova nevesta. Nevesta na smrt obsojenega! In ji je oni mladi človek stisnil roko in dejal: ‚Zbogom!‘ Da, ves miren in ravnodušen. ‚Zbogom! Odpusti, vso srečo sem ti zapravil, ker nisem mislil nate!‘«

»Čemu to pripovedujete?« se je zdrznila z nepopisno grozo v očeh Ljubica.

»Da, čemu sploh pripovedujete!« je segla Milica v besedo.

»Čakajte, čakajte!« je krilil z rokami okoli sebe. »Čakajte, naj povem vse! Vi pravite: Krog okoli grma! Kakšen krog? O, kako drugače je rekla ona! Veste, kaj mu je rekla: ‚Potolaži se, uredi svoje reči in na svidenje tam!‘ Da, potolaži se, uredi vse in na svidenje tam. Ne na Visu, temveč tam!«

In oni jo je ganjen pogledal ter ji stisnil roko.

»Vidiš,‘ je dahnil, ‚tega sem se najbolj bal!‘«

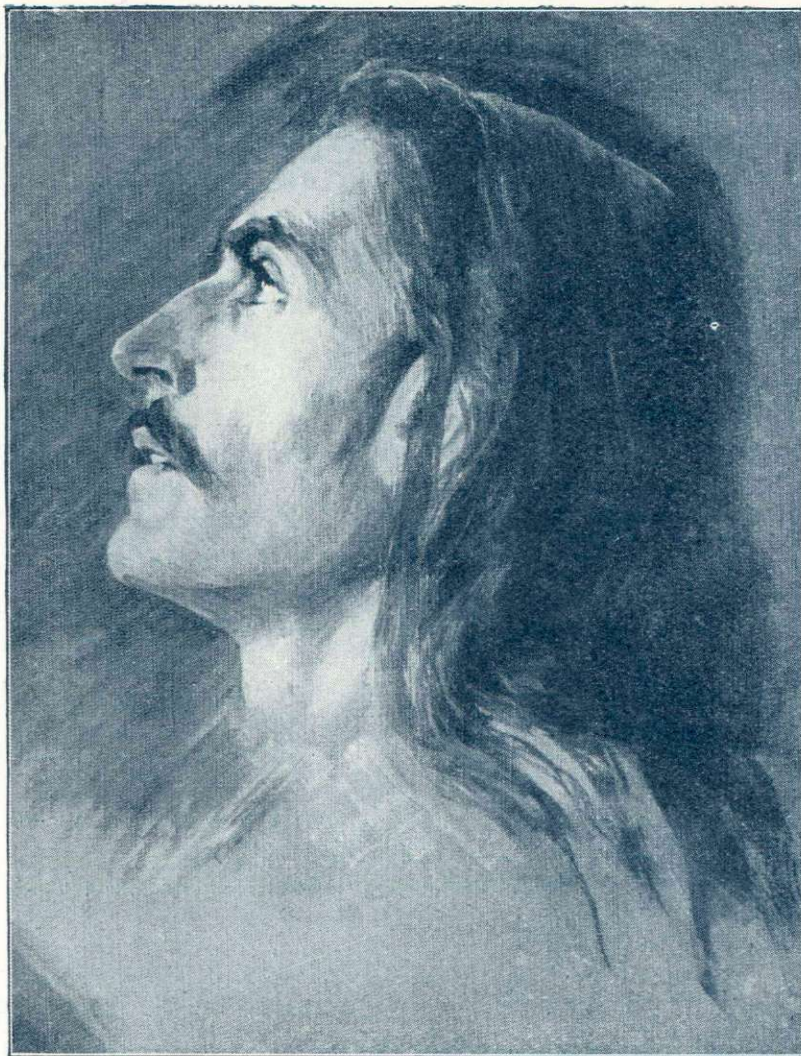
In ji je drugič stisnil roko.

»Tega sem se najbolj bal!«

Tako ji je stisnil roko v tretjič ter ji poljubil desnico.

Nato je mirno odšel proti glavnim vratom.

»Tega da se je najbolj bal?« je vzkliknila Ljubica. »Kako se je mogel tega bati? Ali ni čudno?« je potegnila Milico za roko ter jo objela vsa drhteča v presilnem ganotju. »Ali more kdo ustaviti Donavo? Glejte,« je

Ivana Kobilca:
Študija Kristusa za freske v Sarajevu

pokazala skozi okno na reko, ki se je bleketala v odsevu luči na belgrajski obali. »Glejte, zdi se, da spi, da mirno preži, če bi se ji kdo uprl. Tudi luči varajo, te luči varajo, da ne vidiš dna. Vanjo bi moral skočiti, če bi hotel doseči njeno dno in čutiti njeno silo!« je v blodni vročici trepetala v silnem vzgonu zmedenih čuvstev.

»Razumem, razumem!« je dahnila Milica.

»In še to!« je naglo pristavil Sergej. »Da ne pozabim. Ona, nevesta, je stopila še za njim, prav na glavnih vratih mu je stisnila v roko pestrovezane zapestnice. ‚Natakni jih na roko pod okove. Čisto nove so.‘«

»Nehajte, nehajte!« je kriknila Milica kakor iz sebe. »Čemu vse te podrobnosti! Čemu vse te strašne podrobnosti!«

»Ali jih je oni vzal? Oni Vaš prijatelj?« je hlastno vprašala Ljubica.

»Da, vzal! To so najlepše rože!« je dejal ter poljubil rože, uvezene rože na zapestnici.

»To je torej tisti krog okoli grma!« se je v sunku vzpela Ljubica ter odhitela iz kabine.

»O mili Bog!« se je stresla Milica. »Ne pustite je, ne pustite je!«

»Nič se ne plašite, jaz bom ob njeni strani!« je naglo planil za njo Sergej.

»Zaradi one praske na čelu!« je pomislila Milica, glasno vsa onemogla in zbegana od čudnega spoznanja. »Zaradi tistih zapestnic, z rožami vezelih!«

Hoteli smo vsi iz kabine, a na vratih se je pojavil Sergej.

»Sedite, sedite nazaj, prijateljica, sedite mirno in jaz bom sedel pri Vas!«

Posadil jo je na klöp ter mi ves bled zašepetal na uho:

»Prav na robu krova sem jo ujel za roko!«

»Zdaj sem mirna!« je zatrjevala. »Zdaj sem mirna.« Njene oči so begale po kabini, kakor da pričakujejo nekoga. »Vsa sem mirna! Samo to mi še povejte, ali so onemu nataknilo zapestnice na roke, ko so ga pokopali?« je trepetala v mrzlični napetosti.

Sergej je pomolčal za hip, za dva hipa ter zbegano gledal po kabini.

»Ali so?« je kriknila vsa vznemirjena.

»Jaz ne vem!« se je izmaknil Sergej ter v zadregi zrl proti izhodu. »Tega res ne vem!«

Na vratih se je pojavil Krasoje.

Za hip so vsi onemeli.

Krasoje je mirno, s čudnim nasmehom obkrožil s pogledom popotnike ter se spet obrnil iz kabine.

»In če zahtevam! Če zahtevam!« je v divji boli stisnila Ljubica skozi zobe. Njene zelenkaste zenice so se prelile v ugašajočem blesku. »Če zahtevam, da poveste!«

»Niso!« je zamrmral Sergej kakor človek, ki zadaja smrtni udarec.

»Niso!« je zamrlo Ljubici polglasno na ustnah.

Izstopili smo; Ljubica se je blede in onemogla naslonila na Sergeja.

»Čudno, kakor venec mrtvaških sveč ob temni krsti!« je dahnila ter pokazala na svetiljke, ko so žarele in se blesketale preko Kalimegdana in pristanišča.

»In tam je mrtvaški pajčolan nad mrličem,« je pokazala na megleno kopreno, ki se je dvigala nad zemunsko okolico.

Nato je umolknila, molče je zavila v park, ter se nemo zazrla na blesteče se sovodje pod trdnjavo. Temna kula tik na obali je strmela kakor zlovešč tič v vodovje. Prav tako mrka in zatopljena sama vase je stala Ljubica ter zrla v noč.

Stali smo brez besed. Ko je zagledala dvoje senc, ki sta zavili po peščeni poti, je naglo pomolila roko Vaničiju in Sergeju ter rekla Milici, kazoč obenem name:

»Vidva me spremita domov!«

Počakala je, da sta onadva odšla navzdol proti saborni cerkvi:

»In da ni bila niti prava roža, temveč uvezena iz niti, iz pestrih barv in da mu jih niso nataknilo na roke!« je vzkliknila, kakor da duši težko misel v svoji duši.

»Da nisem mogla spraviti besede z ustnic, da bi ga bila prosila odpuščanja: radi tiste praske in radi fotografije in muke in izpovedi in sreče in pojasnila! Kako je to vse lepo, natančno pojasnil! Tako na dlani in s prisposodbo in jaz ga nisem mogla prositi odpuščanja. Samo raditega je pripovedoval o zapestnici, ki je nikoli ni bilo. On je tisti obsojenec! Ali ga niste videli, kako je prebledel, ko je spoznal sliko? In jaz sem ga ukanila za tisto njegovo lepo čuvstvo! In sem mu odrekla, obsojencu, to zadnjo tolažbo za njegovo prijateljstvo. Ali mi je odpustil? Ali mi bo sploh odpustil, ali bom jaz izvedela to še pravi čas?«

Poklical sem avto.

»Krasoje je šel z ono po parku!« je nazadnje bruhnila kakor blazna, ko smo se ustavili pred njenim stanovanjem. »Kako strašno je to, ta krog okoli grma!«

Prosil sem Milico, naj jo spremi v sobo.

3.

Drugi dan sem moral nemudoma odpotovati. Vrnil sem se šele čez teden dni. Vstopila je Milica. Kakor smrt blede mi je stisnila roko in šlo ji je na jok.

»Oprostite, oprostite stokrat. Vsak dan sem Vas čakala, ko prihaja vlak. Da Vam povem o Ljubici!«

Videč njeno vznemirjenost sem jo prosil, naj sede.

»Ali ni vse to čudno? Oni drugi dan je hotela zjutraj vedeti, kje je Sergej. Da ga mora videti, da mu vrže v obraz resnico. Bila je vsa zbegana. Ihtela je, da ga sovraži, da je on vsega kriv. In da ga je spregledala. Če bi njega ne bilo, bi si bil Krasoje upal k njej. »Krasoje je plah fant!« je trdila. Pomislite, plah fant! »Oni, Sergej, ga je odpodil. Bog ve s kakšno grožnjo ga je odpodil. Ali ni zmožen vsega? In pripovedoval

mu je tisto zlagano stvar o zapestnici. Da bi me ponižal pred njim in me razžalil. Zakaj ni naravnost povedal, da hoče, naj ga prosim odpuščanja, da bi bilo ponižanje še večje!«

Nismo je mogli umiriti. Plakala je in smo jo komaj spravili v posteljo. »Maščeval se je, ker sem odkrila njegovo rano. Maščeval se je in me zbodel s smrtno iglo. Ali naj ga za to prosim odpuščanja? Včeraj, včeraj sem še mislila, da je to lahko, da je to moja dolžnost. Včeraj sva si bila blizu, toda danes, danes je med nama razdalja, mnogo večja nego na Vis! ‚Ne vežite z mano svoje usode!‘ sem mu rekla. Kako smešno! Kako je mogoče, da sem mu rekla to neumnost? In on mi je vrnil, brezobzirno vrnil: ‚Večno Vam bom hvaležen!‘«

Smehljala se je tako čudno, da nas je zeblo okoli srca.

»Zblaznela bom, o, jaz čutim, da bom zblaznela od strašnega občutka v srcu. Zdi se mi, da se vse okoli širi v nedogled.«

Opazili ste, gospod, da je zamenjavala zaporednost in vzročno zvezo dogodkov ter delala napačne zaključke. Hoteli smo ji stvar obrazložiti ter jo potolažiti. Toda planila je s stisnjenimi pestmi proti nam.

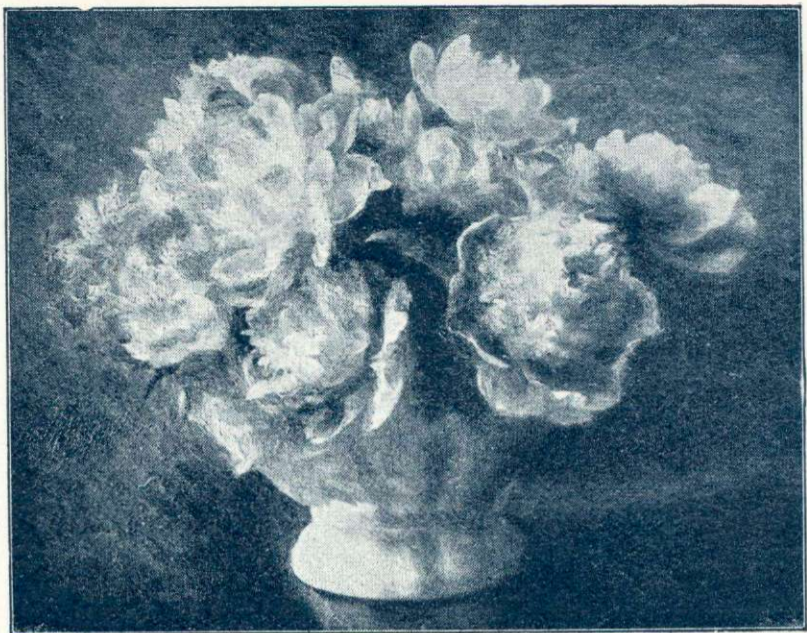
»Vsi, vsi lažete! Kdaj bomo gledali drug drugemu v srce kot v prozorno steklo. Da bi mogla videti Vašo laž! Vsi veste, kako je, vsi veste, da si Krasoje ne upa nazaj, ker se boji onega Sergeja! Kdaj bo to vaše skrivanje očito? V večnosti, v večnosti, tam čez vodo, pravijo! Tam, da tam boste pokazali svojo hinavščino in vas bo sram! O, tam bom prosila tudi odpuščanja!«

Onemogla od muk in bolečine se je vrgla v blazine. Čez čas je začela iznova:

»In Krasoje! Naj ničesar ne misli! Recite mu, da ga sovražim. Prav nič naj si ne domišlja, jaz ga sovražim, zato ker je tako plah! Ali bi si upal z menoj umreti! Ne bi, Sergej pa je hotel skočiti za menoj v Donavo! In sovražim ga radi tistega kroga. Ali ni brizgnil strupa v mojo dušo? In če tudi bi bilo vse res, četudi bi tisti grm res kje bil. Toda njemu ni za to, njemu je za kruto šalo!«

Govorila je še druge čudno zmedene besede vsevprek, govorila bolj sebi nego nam in na koncu vzkliknila kot čudno razodetje:

»In Krasoje naj izve, da bo samo Sergej moj, in mu bom pletla nogavice!«

Ivana Kobilca: Dalije (1926)

Tako je begala za skritimi zmedenimi mislimi v strašni razbolelosti duše. Nam se je smilila; hotela sem jo pomiriti in sama ne vem, kako mi je prišlo na misel, da sem dejala:

»Saj pride!«

»Pride, da pride nazaj! Krasoje da se vrne!« je vzkliknila vsa iz sebe od nenadne radosti. Potem je zamišljeno dejala topo in svinčeno:

»Sovražim ga, o, kako ga sovražim radi tistega kroga!«

Obležala je nepremično ter strmela samo v strop.

Drugi dan sem dobila Sergeja na ulici.

»Iskal sem ga, da ga povedem k njej!« mi pravi.

»Čemu?« sem ga vprašala.

»Čemu?« se je začudil. »Da se porazgovorita, da se objasnit, dokler je še čas! Ali naj vsa ta muka utone v večnost kakor v temo in si nikdar ne odkrijeta src? Strašno, strašno!«

Fant je bil ves iz sebe.

»Ali veste, da sem bil danes že ob Donavi?« se je stresel. »Kdo jo ustavi in kdo ji pogleda v dno?«

»Sergej, Sergej!« sem ga prijela trdo za roko ter mu pogledala v oči, v zbegane, modre oči ubogega fanta. Peljala sem ga s seboj. Ljubica se je vsa prepadla zazrla v njegov obraz, hotela nekaj reči, a se sredi besede obrnila:

»Pojdite, Sergej, pojdite, jaz Vas ne morem gledati.«

V očeh se ji je zrcalila težka vznemirjenost.

»Jaz Vas ne morem gledati! Mene boli Vaš pogled in očitkov ne prenašam! Vi meni nekaj očitajte! Tega nikdar ne prenesem. Pojdite!«

Sergej se je plaho umaknil. Ko se je zavedela, da ga ni več v sobi, je zaihtela vsa drhteča v usmiljenju in ginjenosti:

»Kako naj ga prosim odpuščanja! Ubožec! Najprej mu razderem vse —«

Onesvestila se je v krčevitem živčnem napadu.

Poklicali smo naglo zdravnika ter jo spravili v umobolnico. Revica! Nikoli ne bomo vedeli, kaj je prav za prav z njo, kakor ne bo ona nikoli povedala. Prav ima Sergej, kakor bi padla v temo! Greš do prepada in zdrkneš v temo! Čemu ti zadnji krik, če zdrkneš v temo!«

Milica me je žalostno gledala ter majala z glavo:

»Kako je to strašno! Nikoli ne bomo slišali tega njenega zadnjega krika! Zdravnik je dejal, da je neozdravljiva.«

»Ali smem k njej?« sem vprašal.

»Smete. Toda ne hodite, ne hodite!«

Vendar sem šel. Našel sem Sergeja na ulici in je šel z menoj.

»Jaz sem jo tako razburil. Ali sem mogel vedeti, da ji bo tako šlo k srcu? Ali je bilo vredno vse to radi tiste neznatne kaplje krvi na licu?«

»Saj ni bilo radi kaplje krvi!« sem mu trdo odgovoril.

»Radi česa pa? Ona žene svoje radi odpuščanja radi tiste male praske. Prav nič se mi ne pozna več! Glejte!« je privzdignil čepico. »Zdaj ji pa ne morem povedati, da tisto nič ni — ko bi vsaj to razumela, bi ozdravela, če bi ji mogel povedati!«

Našla sva jo na dvorišču. Zdravnik nama je naročil, da morava biti oprezna ter je ne razburjati. Srce se mi je skrčilo od bolečine, ko sem jo uzrl: Hodila je okoli oleandra po začrtanem krogu ter govorila sama s seboj:

»Krasoje! Vem, da čakaš. Na koncu te poti, na koncu te poti —«

Ko naju je uzrla, se je zdrznila v nejasni muki:

»Sergej, da Sergej, ubogi mladi fant —« Sergej je ves trepetal:

»Tisto o odpuščanju —,« je jecljal ves zmeden ter krilil z roko.

Toda ona se je sunkoma okrenila.

»Tam na koncu te poti —,« je pokazala okoli oleandra. »Na svidenje, mladi gospodar, tam za Visom!«

»Nikoli ne bo izvedela!« je smrtnobled dejal Sergej ter strmел za deklico, ki je hitela okoli oleandra.

»Nihče ne bo vedel, ko pride tisti hip!« je odločno dejal, ko sva zagledala reko pod seboj. »Ali ustavite Donavo, da ji pogledate dno?«

»Vse vrže na dan!« sem mu dejal trdo, »tudi tvojo balalajko!«

Dve žalostni

Francè Bevk

Lačni smo

Lačni smo —

še pesmi več nimamo, da bi jo jedli!

Žejni smo —

še upanje naše so s strupom prepredli.

Pod veke zaprte se je zarja razlila, da bi jo naša duša pila...

O, kako hudó je od jutra do noči!

In z noči do jutra je štirideset dni in vsaka minuta ima štirinajst postaj in en grob...

O, če bi pod zaprtimi vekami ne slutili zarje in ne mislili na njen sijaj!

Hiša ob breskvi

Breskev drhti v rdeče veje in se smeje, in ponuja pesem in proži roké...

Jaz mislim na našo in naših bratov kri.

Pod breskvijo leže njih kosti,

ki so umrli in ne vedó zakaj...

Poleg breskve je nova hiša, s korci krita, z žico ograjena, s trto ovita.

V hiši poje zateglo kletev tuj glas.

Kdaj je umrl slovenski očenaš?

Breskev se je v krvi napila

in je rdeča, kot je nekđaj bila.

Če bi mogla govoriti,

bi v besedi naši govorila,

kam je šel slovenski očenaš...

Jaz mislim venomer na našo

in naših bratov kri...

Tam za goro

Matija Malešič

5.

Pozdravim gospo. Vljudno in spoštljivo, kakor se spodobi, in hočem po svoji poti.

»Tako sam! Zmirom tako sam!« govori gospa. In ji zastaja korak.

Na prijazne besede moram obstati.

»Zalezovati Vas mora človek, če hoče z Vami na samem spregovoriti besedico.«

Čudijo se oči, skoraj ne verjamejo ušesa.

»Radi Boštjanovih! Veste, tisti Boštjanovi...«

Vem, gospa!

»Idealist ste!«

Ne vem! Če dodobra premislim sam sebe...

»Poln upov in načrtov ste prišli k nam na deželo. Prva služba, prvi korak v resno življenje! Tam šole in sanje, tu: rože. Saj mora biti tu vse posejano z rožami...«

Gospa...

»Snujejo načrte, studentje, sanjajo svetlo bodočnost. Pa: tarok, pijača, krokanje, opravljanje. In sitnosti v službi. Saj sami vidite in veste in razumete bolj ko jaz. Moj mož...«

Gospa?

»Tak je bil, ko je nastopil prvo službo, ko ste Vi danes. Poglejte ga sedaj! Pijača in kvarte in sama sitnost. In iz vsega se norčuje. Včasih je sam nastopal na odru. Ni igral slabo. Danes? Še to edino veselje in zabavo bi rad pregnal človeku s svojimi pikrimi opazkami.«

Gospa...?

Gospa je odrski talent. Vsi pravijo tako. Vsi, vsi, ki so jo kdaj videli na odru. Včasih — o, prelepi časi — včasih: županova hčerka in mlinarjeva hčerka in Majda in... Imena preprosta in bleščeča, domača in tuja. Danes — naj imajo neoženjene veselje — danes: mamica in mačeha, tetka in zlobna teta, zarjavela devica in intrigantinja in gospa in madames — kakor nanese...

Pa saj so o vsem tem pisali in pišejo časopisi.

Pišejo!

Predstave na deželi — to je delo za narod. Izobraževalno delo, vzgojno in koristno delo. Knjižnica? Spi! Predavanja? Kdo jih bo poslušal? In kdo, kdo bi predaval? Predstava! Stikajo glave ljudje, ko povabi gospa

Ivana Kobilca: Študija starca

gospode in gospodične na pomenek. In ugibljejo: Drama? Burka? Naslov? O ljubezni? Kdo bo glavni ljubimec? Katero bo imel rad? Kdaj? Kmalu, čimprej! Spoštljivo zronate, ko zvedo po ovinkih, da boš glavni junak. Ni miru pri skušnjah. Radovednost in nestrpnost je tolika, da moraš z namiznimi prti zakrivati okna v hotelu. Polna dvorana; zrak, da bi ga rezal; tišina; ljudje love tvoje besede, nisi navaden človek, ko govoriš na odru; smeh, da moraš počakati z besedo, ki rodi nove valove smeha. Ploskanje, ploskanje, oduševljeni klici, pohvala, ocenjevanje. In hvaležnost in občudovanje! Tedne govore o igri. In v časopisih poročila. Drugod zvedo: Tam ne spijo, tam v zakotnem gnezdu.

Pa to: večer za večerom skušnje. Ne misliš na kvarte, ni ti do pijače. Duševno delo!

Pa to: Prijetna družbica, družinica takorekoč! Razgovor o igri, pogovor o dramski umetnosti. Filistri tega ne razumejo.

In to: Ne sameva človek. Pozabi skrbi in nadloge, v drugi, lepši svet se zamisli.

Pa na vse zadnje tudi to: Pogorelci, bratje za mejo; centralna društva v Ljubljani nimajo nikdar dovolj denarja.

Pravega ljubimca ni v mestu, odkar je odšel prejšnji geometer.

Kolikokrat je gospa že igrala s sodniki! Kajpa, da ni bila zmirom mamica, ko sedaj.

Dobro oko ima gospa. Ko je prvič govorila z menoj, jo je presunilo: Ljubimec! Sam Bog ga je prinesel k nam!

Gleda me gospa. Dobro oko ima! Misli, moje misli pozna bolje ko sam. Slišim, kak sem, kaj mislim, kako mislim. Ali naj ugovarjam in pojasnujem? Čemu naj žalim gospo? Samo usmiljenje in dobrotta je je. Ali naj bom nekavalirski in naj dvomim o njenem odrskem talentu? Gleda me gospa: Da ni kje kak skriven kotiček v mojem srcu, ki ga ni spregledalo njeno oko?!

»Glavno junakinjo — no, izberite si jo sami!«

Kaj bi si sam izbiral! Pobratim s ščipalnikom...

Pobratim s ščipalnikom je režiser. Njegova beseda... Sporečeta se z gospo skoraj pri vsaki skušnji. Red mora biti! Na režiserju je vsa odgovornost.

»Igrano, to je igrano! Bolj naravno!« Pobratim s ščipalnikom zahteva, da še enkrat objamem Anico.

Gospa je ponosna na pridobitev. Pridobitev sem jaz. Pravi, da sem odrski talent. Pravi, da igram, ko še kmalu ni videla nikogar igrati.

Pobratim režiser ni zadovoljen. Pravi, da ne znam objemati. Tudi Anico krega, da ne zna objemati. »Leseno, nenaravno! Ko da nisi res še nikdar...« Pa zamre pobratimu s ščipalnikom beseda.

Posežem z obema rokama proti gospodični Anici. Trepeče mi glas. Tesno se pritisne Anica k meni, glava ji klone na moja prsa.

»Tako, tako! Saj znata, če hočeta!« Ves vesel in zadovoljen je pobratim s ščipalnikom.

Gospa je ponosna name.

Ne, gospa je malo huda name. Mož kje pije, ali spi, čaka je ne. Pobratim s ščipalnikom je vse to nekako tako napeljal — kaj vem, kako — da moram spremljati gospodično Anico.

Ali ne vidite, gospa? Ne zamerite! Ali Vas pa spremiva domov z Anico...

Pa gospodična Anica nekako tako napelje, da ne spremiva gospe.

»Veste, Boštjanova Angela...«

Vem, gospodična Anica!

»Samotarite! Smilite se človeku...«

Tudi Vam, gospodična Anica? —

Vam tudi, gospodična Julka, Vam se tudi smilim?

Hodiva z gospodično Julko po grajskem parku. Po belih stezah, pod zelenim kostanjevim baldahinom. Prelepi nedeljski popoldan. Gospod z bradavico na nosu se ne boji Boštjanovih. V kočiji je bilo prostora. In me je povabil s seboj, reveža, ki ni vedel, kako in kje bi prebil prelepi nedeljski popoldan. Gradu in grajskega parka še nisem videl. Gospod z bradavico na nosu ga je pregledal že stokrat. In ostane rajši v gostilni pri dobri kapljici in pečeni kokoški. Tudi njegova gospa je že bila v gradu in parku in ne zapusti moža. Gospodična Julka ljubi naravo. Zatohel, s tobačnim dimom in vinskih hlapi prenasičen zrak po gostilnah sovraži.

»Tudi Vi, gospod sodnik, ljubite naravo?« Tudi, gospodična Julka.

Gospodična Julka to dobro ve in čuti in razume. Kje naj bi, revež, iskal utehe, ko so planili Boštjanovi po meni ko gladni volkovi? In vsi drugi, ki trobijo z njimi in se jih bojijo in se jim nočejo zameriti.

»Dekleta so ošabna. Vse tri: Rezika, Tončka, Angela. Njim mora najprvo pasti v roke vsak, ki pride. Mislijo: Tri smo. Izbera. V eno se že zagleda...«

Vem, gospodična Julka. Ne, tega prav za prav ne vem, da so bile že vse tri zaročene. Tončka že dvakrat. Ali potajim se: Vem!

Mostiček, brv prav za prav, se spenja nad neglobokim jarkom. Brv nima ograje in je ozka. Gospodična Julka me hipoma plašno zgrabi za roko. Ko da se ji je zvirtelo v glavi.

Onostran brvi ne izpusti moje roke. In hodiva z roko v roki po belih stezah pod zelenim kostanjevim baldahinom. Nekdaj so hodili po teh belih stezah in mimo teh stoletnih kostanjev grofi in kontese, baroni in baronese, vitezi in plemenite grajske gospodične. Tako: z roko v roki ko midva. In so govorili besede ljubezni... Nekdaj...

Zdrzne se gospodična Julka in naglo potegne svojo roko izza mojega komolca. »Jezus! Če sta videla?«

Nista videla gospod z bradavico na nosu in njegova gospa. Občudujeta park, ki sta ga videla že stokrat. Park je res lep in nudi vsakokrat kako novo, dosedaj še neodkrito lepoto.

Iskat sta naju prišla. Predolgo sva si ogledovala grad in park. V skrbeh sta bila za naju. Solnce že zahaja.

Domov moram! Skušnja za igro!

E, da bi enkrat brez mene ne opravili?

Tista Anica in prejšnji geometer... Vsi so mislili... Anica je že pripravljala balo, ali geometer je bil tič!

Tega še ne vem. Pa ne trenem z očmi: Razumem... —

— — — Pri skušnji ne gre gladko in ne gre. Sam režiser bere mojo vlogo in se hoče vživeti v njo in jo podati, kakor misli, da je prav. Ali gospodična Anica je nerazpoložena. Toži, da jo boli glava.

Pobratim s ščipalnikom je nejevoljen. Izostajam, junak! Kdo bo kriv polomije pri predstavi?

Gospa je nervozna — — —

Gospodična Vera udarja po klavirskih tipkah. Sedim ob njej, gledam njene tenke, bele prste. Nohte skrbno neguje. Zamišljen sem v melodije »Lohengrina«. In molčim.

»Radi poslušate Wagnerja?«

In kako!

»Ker ste romantik!«

Sem romantik, gospodična Vera, če mislite tako. In če hočete tako.

»Toliko samevati ne smete! Imate sicer lepe knjige...«

Kdo Vam je to povedal? Marica, Marica, kdo ti je dovolil raznašati okoli, kako je v moji sobici?

»Posodite mi kako lepo knjigo! Klavir in lepo berilo je vse, kar ima človek na deželi.«

Ni mi po volji prošnja. Tako hočete pogledati v moje srce, gospodična z negovanimi nohti? In v moje misli?

Ali morem odreči gospodični Veri? Ne gleda v note, iz glave igra, prsti ji kar sami plešejo po tipkah. Oči me gledajo in prosijo.

»Da ni knjig in klavirja — skoprnel bi človek v tej puščobi. Med to družbo, pusto, puhlo, vsakdanjo, materialistično...«

Ali prav čujem? Odkod zadnja beseda?

»Moški: pijača, kvarte, politika! Neoženjeni: denar, denar, denar! Sovrstnice: Višek sreče — uloviti moža...«

Širim oči. Ali prav čujem in razumem, gospodična Vera?

»Bogate, ošabne, bahave... Na kaj?«

Boštjanove!

»Na videz inteligentne... Priučena in puhla učenost, da bi preslepile...«

Ivana Kobilca: Portretna študija (konec 80tih let)

Katera? Le katera?... Anica!

»Sentimentalne! Pa ne vedo, zakaj.«

Julka! Stavim glavo, da mislite Julko, gospodična z negovanimi nohti!

»Saj sami vidite! Kaj bi Vam razlagala! Razumem, zakaj bežite pred to družbo. Spregledali ste jih...«

Sredi pesmi labodu umolkne Lohengrin. Roka, mehka, bela roka z belimi prsti in negovanimi nohti — ta roka trepeče na moji.

Ko v zadregi se plaho ozrem. Odšel je iz sobe pobratim z zlatimi naočniki, odšla je njegova gospa, napodila sta iz sobe otroke. Sama sva z gospodično Vero pri klavirju.

»Pridite večkrat k nam! Niso vsi ljudje enaki...«

Gospodična, ne bi si bil mislil, da se tudi Vam smilim. —

Kaj koga briga, kake knjige imam? Da bi niti v svoji sobici ne mogel biti sam? Nemoten, neopazovan? Da bi tudi semkaj, v edini kotichek gledale oči tistih...

Anic, Julk, Ver! Oči gospe... Lepo so razpredle svoje mreže!

Smilim se ji!

Bogme, še Marici se smilim!

Preobjel bi se slave, da nisem skromen. Štiri šopke so mi prinesli na oder. Med gromovitim ploskanjem in vzkliki, pri dvignjenem zagrinjalu. Niso šopki, šopi so, skoraj butare. Stiskajo mi roke znanci, Čestitajo mi gospe in gospodične, pogledi me spremljajo, kamor stopim. Ponosna je name gospa, veseli so me pobratimi. Občuduje me — ali naj verjamem — občuduje me Boštjanova Angela. Stiska mi roko. »Veste, kar sta imela z bratom... Kaj me briga?« šepče.

Odrski talent sem! Tega ne pravi samo gospa. Vsi trdijo to. V oči mi povedo in med seboj govore o tem.

In pridobitev sem! Velika družabna pridobitev! Pa so zmigavali z ramami nad menoj! Pustež, samotar, filozof, fantast, idealist, romantik, filister, posebljen paragraf, birokrat, sovražnik žensk, edino moje veselje — spisi. Da se ne pretaka po mojih mladih žilah kipeča kri... e, tiha voda!

»Fant, ženske nore za teboj!« Pobratim s ščipalnikom me treplja po rami. Obraz mu žari v zadovoljstvu in ponosu.

Nerodno mi je.

»Plešite z menoj!« šepče Boštjanova Angela in me proseče gleda.

Pa zaplešem, če ni drugače! Zakaj ne bi?

Viha si gospod brke, ki so košate. Boštjan ne pazi na najmlajšo hčerko. Lojze pije in mu ni mar sestre.

»Kuj železo, dokler je vroče!« me uči pobratim s ščipalnikom. »Ali,« mi pove na uho, »ne smeš samo z eno plesati.«

Zaplešem z Anico. Spodobi se to. Zaročila, objela in poljubila sva se na odru.

Naš režiser, pobratim s ščipalnikom, se cedi v zadovoljstvu.

Plešem z Julko, sentimentalko. Tudi v lepem plesu je malo sentimentalnosti, ne?

Gospod z bradavico na nosu me gleda, da se bojim: Bratovščino mi ponudi.

Zaplešem z Vero. Godba lepo igra. Mislim, da se njene noge ne dotikajo tal. Ko na perotih plavava po plesišču.

Pobratim z zlatimi naočniki me kara, čemu ne prisedem k njemu? Kaj bi tam pri gledališki mizi?

Plešem, plešem. Ko izbirajo dame — oho, saj se ne obrnem dvakrat z isto. Iz rok v roke romam. Pa vem: Nisem dober plesavec; ne poznam teh novih plesov; plešem, kakor pač vem in znam in kakor nanese. Čutim,

da sem neroden, občudujem druge, ki znajo vse te plese s čudnimi imeni. Pa vendar: za nobenega se dame toliko ne pulijo ko zame.

Umetnik sem. Pri plesu? Pri plesu ne, pač pa na odru.

Povprašam gospodično Vero, kdo in odkod je tista gospodična tam v črni obleki. Ne pleše. Samo včasih mimogrede pogleda na plesišče. Na tri fantičke pazi. Za njene bratce so mi skoraj premajhni. Mož ob njej mi je za njenega očeta premlad, za brata prestar. Sorodnica? Vzgojiteljica morda?

»Z dežele! Z vasi...« razloži gospodična Vera. S skoraj zaničljivim glasom mi pove. In samo mimogrede pogleda proti tisti mizi.

Mestno življenje kipi danes po veseličnem prostoru in človek pozablja na vsakdanjo puščobo. In pomiluje tiste tam z dežele.

Ujel sem mimogrede pogled tiste gospodične v črni obleki. Ne morem si razložiti, čemu mi ne da miru. K vsakemu plesu grem mimo njene mize in bi rad, da me zopet pogleda. Sreča mi ni mila. Radoveden sem, nemiren sem skoraj. Gospodične Vere pa nočem povpraševati. Vidim, da noče o njej govoriti.

Vprašam gospodično Julko. Gospodična Julka hoče vedeti, zakaj me tista zanima. Stoprav, ko ji razložim, izvem: Ni njena žalost kriva, da se drži ko pred oltar s silo pritirana nevesta. Hči vaškega trgovca je, ne pride nikdar v boljšo družbo. Nune v samostanskih šolah je niso naučile, kako naj se vede v družbi. Okorna — no, gospodična Julka noče obrekovati! Ni za družbo gospodična v črni obleki. Sama to ve in čuti, odtod njena žalost, ki pa ni žalost. Plahost je.

Nisem zadovoljen z razlago gospodične Julke. Povprašam gospodično Anico.

Tista gospodična nosi črno obleko le zato, da vzbuja pozornost. Kdo pa hodi na veselico v črni obleki? Če žaluje, naj ostane doma. Kaj bi nosil svojo žalost na oglede in vzbujal sočutje? Sploh pa je že več ko leto, kar ji je umrla mati.

»Že več ko leto,« mislim. Njen pogled mi ne gre iz glave in srca. Hočem povprašati gospodično v črni obleki samo. Priklonim se ji in ji povem, kdo sem.

Plaho, skoraj zmedeno me pogledajo temnorjave oči. Pa zabega njen pogled, ko da išče tisto, ki jo prosim za ples.

Razložim ji, da prosim njo.

»Ne plešem,« zajeclja mehak glas v zadregi. Roke mi ne poda. Mislim, da gleda tako srna, ki se je ujela v zanko.

»Pa zapleši! Gospodu sodniku ne moreš odreči!« reče tisti mož, ki mi je premlad za njenega očeta, pa prestar za njenega brata.

»Oče! Saj veste... Ne plešem! Ne zamerite!« Tako mi pove, da razumem: Čemu me vznemirjaš in siliš vame? Kaj nimaš drugih dovolj? Trgajo se zate! Glej!

Glej! Bliskajo se v nejevolji Verine oči. O, kako mi privošči Julka! Vem, da se Anica na tihem smeje. Tam v šotoru se muza Marica. Gospa je zadovoljna.

»Prav tega ti je bilo treba,« govore pogledi pobratimov z zlatimi naočniki in s ščipalnikom.

»Prav ti je! Čisto prav!« mislita gospoda, tisti z bradavico na nosu, in tisti s košatimi brki.

Ni me toliko sram, kot mi je žal, da sem vznemiril gospodično v črni obleki. Njen plahi pogled mi je segel do srca, in me bega.

Pobratim s ščipalnikom hoče zabrisati dogodek z gospodično v črni obleki. Pove v šali, da sva se z gospodično Anico danes na odru zaročila. Pa se ne vedeva ko zaročenca. Kolikor ve, se zaročenca po navadi ne vikata.

Pomiri me. Na uho mi pošepeče: »Veselica! Saj jo jutri lahko zopet vikaš, če misliš, da ti tako kaže. Hočem le, da se poljubita!«

Gospodična Anica se brani: Prevelika čast bi bila zanjo... Pa junaško izpije polno čašo. Pobratim s ščipalnikom, da veš: Lepši in prijetnejši je dotik ženskih ustnic ko tvojih ščetinastih brk.

Gledajo me temnorjave oči, o, temnorjave oči tiste gospodične v črni obleki! Ko da ne morejo razumeti.

Gospoda z znakom »Rdečega križa« na rokavu pristopita in mi potipljeta žilo na roki. »Bolni ste, gospod sodnik! Hitro z nama po zdravila!«

Ne razumem šale in se upiram. Zgrabita me pod pazduho in me siloma vlečeta v šotor »Rdečega križa«. Marica mi natoči čašico likerja. Znak »Rdečega križa« ima na roki.

»Lepo se zabavate, kakor vidim!«

Nisem zdrav po čašici likerja. Gospoda z znakom »Rdečega križa« na rokavu me ne pustita iz šotora. In pijem čašico za čašico.

Veselica! Lampijončki, vsi pisani, izžarevajo v mrak luči zelene in rdeče. Raket

Vincent van Gogh: Cvetlice v kozarcu

prasketajo proti nebu. Hrup in šum in neubrana pesem. Godba, ples. Vrvenje. Veselje, razigranost, žareči obrazi, plamteče oči...

»Ne spodobi se! In ni lepo! Pred vsemi ljudmi...«

»Veselica!« pogovarja gospod z bradavico na nosu Julko.

Junaško ko jaz izpije gospodična Julka polno čašo. Njeni ustnici se dotakneta mojih, vdano, ko zaljubljena pesem v sentimentalni operi.

Gledajo, gledajo me temnorjave oči. Ko da se čudijo.

Gospoda z znakom »Rdečega križa« na rokavu me vlečeta v šotor k likerjem.

Le kaj ti vse to mar, Marica? Pa da se postavim na glavo, kaj ti mar? Moja sramota! Kaj ti mar?

Veselica!

Zakaj bi ne pil bratovščine z gospodično Vero? Če sem jo pil z Anico in Julko?

Gledajo, gledajo, gledajo me temnorjave oči. Ko da me obsojajo.

To pot se hočem siloma in resno upreti gospodoma z znakom »Rdečega križa« na

rokavih. Upor mi ne pomore. Skoraj neseta me v šotor pred Marico.

Veselica! Vino vpije v lampijončke in noč. Ples razgreva kri. Okoli postaje »Rdečega križa« se gugajo postave, ki jim odpovedujejo jeziki in noge.

Da, da, gospodična Angela! Čemu ne? Veselica... Saj nisem mogel prav verjeti, da bi bili hudi radi brata. Veste, služba je služba in dolžnost dolžnost!

Ne pogledajo me temnorjave oči. Kje ste gospodična v črni obleki?

Utečem gospodoma z znakom »Rdečega križa«. Kje ste gospodična, ki ste mi zamerili, da sem Vas povabil na ples? Samo kratek pogled iz Vaših oči še! Za slovo! Verjemite mi, gospodična, vse te posestrimske poljube dam za Vaš pogled. Kaj ste se medtem vdrli v zemljo?

Pridem, gospa, pridem na črno kavo. Res ni dosti prida črna kava v šotoru.

Kam ste odšli, gospodična v črni obleki?

Ne, gospoda, nesla me ne bosta v šotor »Rdečega križa«. Priznam, ves gorim, kipi mi v glavi, plešejo mi lampijončki pred očmi. Krivo je vsega tega vajino samaritanstvo.

Gospoda imata popolno oblast nad vsemi. Kaj se menita, kaj porečejo ljudje? Šala bo tem večja, če me prineseta na ramah na rešilno postajo.

Le bodite užaljeni, Marica. Do grla sem sit Vaših sitnob.

Solze. Solz, ženskih solz ne prenesem. Čemu solze? Nisem kriv, da so Vas vtaknili v ta šotor. Čemu niste odrekli, če Vam je bilo do zabave ko drugim? Kaj pa naj napravim z gospodom Antonom? Če je siten in vsiljiv in govori nespodobno — ima ga! Saj vidite! Krepko ga zavrnite, pa umolkne. Nesti ga iz šotora ne morem. In nočem. Da bi Vas spremil domov? Spremim Vas, spremim! Otrnite si solze. Ne, ne morem. Na črno kavo gremo. Spremim Vas, spremim! Obrišite si solze, ustavite nove.

Za Vami pridem, gospa. Gotovo, čisto gotovo!

Smukne Marica iz šotora in steče v temo. Pritisne se k meni in me stisne za roko. Vsa drhti.

»Mislim, da me ni videl. Če me je, prilo-masti za meno!«

»Kdo?«

»Gospod Anton! Bojim se ga. Pijan je.«

E, gospoda Antona že še zmorem.

Tesneje se privije Marica k meni in zre strahoma v temo. Ko da se že ziblje gospod Anton za nama.

»Ničesar nisem imela od vse veselice. Zdaj pa še ta strah.«

Kaj bi Vas bilo strah, Marica! Kaj Vas ne spremljam? Čemu tako drhtite, ubožica? Smilite se mi.

Noč je temna in hladna. Medlo brlijo nebeške zvezde.

Pri gospe so vsa okna razsvetljena. Žvenketajo čaše, družba je glasna in židane volje. Ne pijejo same črne kave. Čakajo name. Čakajo, čakajo vse v beli dan.

Zaman čakajo.

(Dalje.)

Rane

Jože Pogačnik

Srce bom preklal

Srce bom preklal
kot jabolko prvo vrtnar,
da zvem, kaj je v njem:
je piškavo upanje vanj?
je seme li v njem,
oj seme za močno drevo?

Borec s seboj

Vihar, glej, trga oblake.
Lasé si pulim gosté:
oklestiti hočem glavó.

Tako.

Nebo je svetló in luči dovolj je dalo,
je glava oskubena.

Sedaj pa mi dajte zrcalo: —
Joj! Še se ne vidim do dna!

Rane

Brat, trpiš!

Moje oči sočutje nosijo,
moje oči te milo prosijo:
»Razodeni, razodeni,
svojo dušo s križa snemi!«

Pa še tri ključavnice
si dodal na ustnice!

Brat, trpim!

Brest

Brest mi pod oknom na cesti stoji —
zgodba njegova mi v srce dehti.

Štiri dni veter se z njim je boril,
štiri noči ga v nemiru je vil,
da je še mene bolelo srce.

Peti dan veter na tuje je šel,
v solncu pomladnem je brest zacvetel —
in je še meni vzkipel srce.

Brest mi pod oknom na cesti stoji —
zgodba njegova iz srca dehti...

Jurij Plevnar

Anton Leskovec

Drama v treh dejanjih

OSEBE:

Jurij Plevnar.
Gospod Moran, industrijalec.
Peter Mladika, sodnik.
Tomaž Rak, špekulant.
Tilen Ručigaj, mehanik.
Prvi }
Drugi } delavec.
Tretji }
Lija, Moranova hči.
Vojka.
Brigita, krščenica pri Moranovih.
Mana, gospodinja Plevnarjeva.
Delavska žena z otrokom.
Delavci, orožniki.

Čas: Sedanjost.

Kraj: Tovarniško mesto.

Prvo dejanje.

Soba v Plevnarjevem stanovanju. Na levi okno; v ozadju, levo od vrat zofa, sredi zadaj vrata v vežo. Desno od vrat biblioteka in v kotu na desni železna peč. Na desni strani vrata v spalnico. Sredi sobe miza, polna knjig in papirjev, ob njej nekaj stolov. Pod večer.

1. prizor:

Mladika, Mana

Mladika (*leži na zofi in gleda v strop*): Ni pametno, da se hudujete samo name, Mana. Če hočete biti pravični, mi boste priznali, da je Jurij kriv prav toliko, kakor jaz. Le pomislite: Vi ste hudi name, ker se valjam po zofi, kadim cigarete in cigare, stresam pepel po tleh ter pljujem ravnostja, čeprav to zadnje ni res. Hudi ste, ker Vam ne napravim prostora, da bi mogli pospraviti, čeprav bi s pospravljanjem po mojem skromnem mnenju lahko lepo počakali do jutri. Vi ste z eno besedo hudi samo name. Toda, da sem sploh tu, je kriv edino Vaš Jurij, ker ga ni domov in ga moram čakati. Prosim tedaj, mrvo jezice tudi zanj...

Mana (*pospravlja po sobi*): Kdo je pa rekel, da ga morate čakati? In zakaj ne prežite nanj v kavarni ali kje drugod, kjer je pospravljeno?

Mladika: Nikjer na svetu ni pospravljeno, ljuba žena. Uvažujte pa, prosim, še sledeče razloge: Jurija ni skoraj nikoli doma, pa tudi drugod nikjer nima obstanka, ergo bo najboljše, da ga v miru pričakujem pred večerjo; glad ga bo že prignal v Vašo bližino, mamica. Res je, nekaj tobaka sem mu spravil v dim to-le uro, toda kaj bo to proti tisti množini, ki bo še zrasla po božji volji. Ali sedaj uvidite, da moram ostati?

Mana: Z Vami se je težko prepirati, gospod sodnik. Ali Juriju ste dobri; zakaj mu ne prigovarjate, da bi pustil sedanje življenje, ki mu bo vrglo še strop na glavo? Zakaj mu ne rečete, naj pusti svojo družbo; pomislite le, da so ga zadnjič celo žandarji že iskali.

Mladika: Znamenje, da je veljaven človek. — Ne bojte se, Jurija bodo iskali tudi drugi, imenitnejši ljudje; bilo bi sploh dobro, da pokličete zidarje in napravite iz veže predsobo. Da, da, Mana, Vaš gospod ni šleva, ki bi se moral skrivati pred orožniki. Naj bi pustil sedanja pota, pravite. Bog ne daj! Potem odpade glavni del moje življenjske svrhe, razumete?

Mana: Svaha, svaha, kaj je to?

Mladika: Aha, Vi se zanimate za moje privatne zadeve! Dobro; ker je stvar toliko abstraktna, da Vam bo izdajstvo malo težko, se Vam razodenem popolnoma: Dve stvari sta na svetu, ki zanj živim. Prvič, da priskrbim sebi materiala za dihanje, prebavljanje in opazovanje, drugič, da čuvam nad Jurijem. Če mi zabranite eno od obojega, sem samo napol človek, napol živ nestvor, ki ni ustvarjen po božji podobi.

Mana: Zdi se mi, da imate prav tako slabo vest, kot naš gospod. On je dober, še predober, le vero ima slabo in zato ne najde miru.

Mladika: O tem se pa ne bova prerekala. Priznam Vam koj, da me v dobri veri posekate in izjavljam: Če je vera vzrok, da ste tako potrpežljivi in me trpite še nadalje na zofi, potem Vam obljubim, da kupim tri funte težko svečo za kapelico. Ne, ne, Mana, saj veste, da sem velik nepridiprav, zato, glejte (*skoči pokonci*), se preselim tja-le v kot.

Mana: Mislila sem mu že sobi odpovedati; ni mi všeč, če stikajo po stanovanju policaji in žandarji. Pa se ne morem odločiti, je vseeno dober človek, le — ko bi že pustil te antikriste. Recite mu vendar Vi lepo besedo, Vas bo gotovo ubogal.

Mladika: Zatrdil sem Vam, mamica, da sem pol duše in telesa posvetil njemu. To je vendar več od same lepe besede.

Mana: Nič ne razumem tega, kar govorite. Po-vejte mi pa, ali je res, da je on vodil delavce v štrajk?

Mladika: Kje neki? Malo spremembe so si privoščili v svojem nevšečnem življenju in on jim tega vendar ne more braniti. Ljuba Mana, midva stojiva na sredi med sitimi in lačnimi, oziroma, da bolj razumljivo govorim, na sredi med sitnimi lačneži in nenasitljivimi siteži in gledava, da ne izgubiva izpred oči našega Jurčka, kaj ne da?

Mana: Zakaj si ne poišče drugega dela — on, ki je tako učen. Seveda, časopise pisati je lepo, ampak zakaj ne piše v druge, boljše in spodobnejše.

Mladika: Brez šale, Mana: Ali je imel zadnje dni dosti obiskov?

Mana: Kaj še! Saj ga podnevi sploh ni bilo videti doma. (*Čujejo se koraki po veži.*) Vendar enkrat! (*Gre proti vratom v ozadju, ki se odpro in v sobo stopi Ručigaj.*)

2. prizor:

Mladika, Ručigaj, Mana

Ručigaj: Dober večer! Ali gospoda Plevnarja ni tu?

Mana: Kakor vidite, ga ni.

Ručigaj: Potem bom pač malo počakal. — Dovolite, da sedem.

Mana (Mladiki): Zdaj vidite sami, gospod sodnik. — (*Ručigaju*): Čakate že lahko, toda kdaj pride, ne vem. Saj se lahko tudi pozneje še oglasite; ne, danes bo že pozno, morebiti jutri.

Ručigaj (se nasmeji): Jutri bi bila terna zamujena. Milijone so vredne nocojšnje urice, zato moram počakati.

Mana (zmigne z rameni): Sami milijonarji, sami milijonarji! (*Ven v ozadju.*)

3. prizor:

Mladika, Ručigaj

Ručigaj: Tudi Vi čakate, gospod. To delo ni prijetno, pa tudi utrudljivo ni; časih je celo koristno.

Mladika: Vi ste jako modri, toda Vaša modrost ni kratkočasna.

Ručigaj: Kaj hočete; današnja doba ni zabeležena s sladkostmi; smo pač v neumnih časih rojeni. Ali me poznate?

Mladika: Po licu ne, po Vaših besedah pa me je obšlo nekaj, kakor da sem že slišal kaj takega. — Dobro: Jaz sem sodnik, Vi pa...

Ručigaj: Mehanik. Toda to ni važno. Ne morete še biti dolgo v tem kraju, sicer bi Vas kot sodnika moral poznati.

Mladika: Štirinajst dni že vdihavam zrak iz Vaših dimnikov. Ali kadite, izvolite cigarete, Jurijeve so, ne bo zameril.

Ručigaj: Hvala, ne kadim. Dosti mi je tovarniškega dima; te dni ga seveda pogrešam. (*Molk.*) Kaj sodite, ali bo kmalu konec štrajka?

Mladika: Težko je odgovoriti meni, ki poznam le dim, oziroma prah na aktih. Zato boste Vi kot organiziran strokovnjak sami bolje presojali in mogoče tudi mene razvedrili s kako novico.

Ručigaj: Vidite, gospod sodnik, mene ta-le štrajk silno zanima, da, celo preveč zanima, tako da ga imam polno glavo, toda vse le mogoče prenostransko. Zato mi je tako po godu, če slišim kako mnenje od človeka, ki mu je vsa stvar, da se tako izrazim, indiferentna in jo more presojati od strani, ki je meni tuja, zato pa gotovo tembolj poučna. Obetam Vam veliko hvaležnost, če mi poveste, kaj sodite o štrajku.

Mladika: Zabaven govornik ste in radi bi se naslajali ob zadregi lajika. Po mojem mnenju je tukajšnji štrajk škodljiv in nepotreben vsem.

Ručigaj: Oho, Vi imate gotovo tudi razloge za tako misel!

Mladika: Imam jih, pa Vam jih nerad odkrivam, ker bi ž njimi — o tem ne dvomim — zanetil debato. Zakaj bi si najprej dražil živce in si jih potem miril in zastrupljal s cigareto! Niti večerja bi mi ne dišala več. Amen. (*Leže oznak na zofo.*)

Ručigaj: Za Boga, molčala pa vendar ne bova. (*Z ulice se čuje utrujeno moško petje.*)

Mladika: Pa še midva zapojva kakšno, kakor oni doli. Jaz sem basist in rad zabobnam kdaj.

Ručigaj: Da, pojejo; že četrti teden pojejo, ker vedo, da je njihov boj lep in pravičen in da jih vodi k zmagi. Po gosposkih hišah te dni ni petja, le razburljivo pričakovanje gospodi krajša lepe dneve, ko počiva zaslužek.

Mladika: No vidite: Ali bi ne bilo bolje, da bi zaslužili oboji in pri tem brezskrbno prepevali.

Ručigaj: Seveda, če bi jim delil zaslužek pravičen sodnik, kakor bi bili Vi. Tako pa morajo iskati razsodbe v boju, in končni sodnik bo tisti, ki je močnejši.

Mladika: Vedno ista lajna, od babilonskih časov do danes. In v tem je zame vprašanje že rešeno. Me tudi ne zanima preveč izid tega boja. Meni bi bil namreč izid glavna stvar, če bi ga mogla določevati ideja, princip, — ne surova moč. Zanimiv je torej pri stvari le še boj samposebi za tistega, ki se rad tepe. Ne rečem, da ni užitek mikastiti koga, če te srbijo prsti; ampak v to mikastenje ne spadajo žene, otroci, starci; bolehnji; fej, kako je vse to neumno in grdo!

Ručigaj: Vam je lahko, gospod sodnik; Vi stojite ob strani in se jezite na štrajk le zato, ker ni to viteški turnir. Tudi Vi nimate srca za uboge in trpeče.

Mladika: Tega nisem rekel, prijateljček. Moje prepričanje je, da je nespameten, kdor se spušča v boj prej, nego si je v svesti svoje moči. Naj se tepe fant zase, mož zase, naj ne uničuje otrok, žen in starcev. Capito?

Ručigaj: Hvala Vam, zdaj sem Vas razumel. Vi po svoje, mi po svoje. — Še nekaj bi Vas silno rad prašal, gospod sodnik. Če sem prav povzel, si morata biti z gospodom Plevnarjem prijatelja. Povejte mi, ali je res, da se ženi?

Mladika: Čas bi že bil; saj ni več deček.

Ručigaj: Torej mi nečete povedati.

Mladika: Oglasite se z istim vprašanjem pri njem, njegov odgovor bo točnejši. Ta familijarnost! (*Ko vzame časopis in prične čitati, vstopi Plevnar.*)

4. prizor:

Plevnar, Mladika, Ručigaj

Mladika: Zdrav, Jurij! Kako si nobel, ves črn, kot da prihajaš od zaroke. Vidiš, dva sva se ukomodila v tvoji sobi, ti izpraznila škatlo cigaret, te dobro okrtačila in sedaj čakava, kdo pride pri avdijenci prvi na vrsto. Eden udarnik, drugi angel varuh!

Plevnar: Pozdravljena!

Ručigaj: Res, meni bi bilo drago, spregovoriti z gospodom Plevnarjem na samem.

Plevnar: Potem boš že moral biti tako priden, Peter, in stopiti tja-le v sobo. Dolgčas ti ne bo, razgled imaš po trgu.

Mladika: Prav. Ali pazita: Ta-le moj novi gospod znanec je silno temeljit človek, zato me s čakanjem nikar ne izstradajta. V tem znamenju z bogom in na svidenje! (*V sobo na desno.*)

5. prizor:

Plevnar, Ručigaj

Ručigaj: Hitro k stvari. Dva dni že nimamo od Vas direktiv in ta teden poteče vse, kar smo določili. Seja je nocoj in vsi čakajo.

Plevnar (*odpira počasi miznico*): Direktiva ni prava beseda. Ujel si jo nekje. Dajal sem Vam nasvete, ker v takih stvareh komaj upam odgovarjati zase. In tu-le (*vzame iz miznice kuverta*) je moj nasvet za konec.

Ručigaj (*spravi pismo naglo v žep*): Vendar! Ali smem vedeti vsebino že zdaj?

Plevnar: Bral jo boš na seji, in jutri jo bodo brali vsi ljudje. To se pravi, če bo odbor zadovoljen, da se tá zadnja beseda tiska. — Ti bi rad vedel, kaj je tam napisano? Ni časa, da ti razložim. Preudarite stvar dobro, nisem si svojega zadnjega blagoslova izmislil kar na slepo. Ono, česar sem se bal, je zmagalo in se pokazalo kot resnica.

Ručigaj: Čudno govorite, mojster! — Hitim, da odpremo zadnja vrata in da potem uderemo... Na svidenje, mojster, še nocoj se vidimo! (*V en v ozadju.*)

6. prizor:

Plevnar, potem Mladika

Plevnar: Lahko noč, nocoj se menda ne vidimo več. (*Ostane sam sredi sobe.*)

Mladika (*vstopi od desne*): Kdo je kriv, — dolgočasen pogled po trgu ali pa ta-le pajčevina vrata, kakor ustvarjena za greh prisluškovanja? Močan glas imaš tudi in moja ušesa so prosta vseh predsodkov. (*Potreplja Plevnarja po rami.*) Juriš moj, ti si obrnil konja!

Plevnar: Res? — Torej sem se zbal zmaja — ali pa sem bil opeharjen na romantičnem pohodu, ker je bil zmaj iz papirja. Don Kihot tedaj!

Mladika: Nič ne dé, da je le devica rešena. To je uvod. — In zdaj k prvemu poglavju. Sedi malo, ne bom tako hitro končal. (*Sedeta si nasproti.*) Veš, kaj me najbolj veseli na tebi? — To, da me vedno in rad poslušaj, kadar ti pridigam in da me nikdar ne ubogaš. Tak si bil zmeraj, in zato mi je vedno imponirala tvoja veličastna nerednost in mila samostojnost. Že kot fantič si bil anarhist, toda dober kakor angel. Študiral si tehniko, čeprav si bil rojen za razbijanje onega, kar moderni inženjerji grade. Iz vsega si se norčeval in ničesar nisi sovražil, vse si preziral in vse si ljubil; zato si mi prirastel k srcu, zato pazim nate po nepotrebnem. Ali naj nadaljujem?

Plevnar: Iz tvojih dolgih besedi vidim, da se končno le ne strinjaš z mojim ravnanjem.

Mladika: Res da ne, če ravnaš v resnici tako, kot si jaz domišljujem, da sem te pogruntal. Nikdar mi nisi priznal, da si zaslužnil svoji volji vse, kar je lezlo po naših temnih tovarnah. In vendar je resnica! Nikdar se nisi vdal, ko sem ti skušal izviti priznanje, da si započel ti ta-le štrajk, ki naj — sit venia verbo — ne bo le koristna in naivna borba za ljubi kruhek, — nego tudi drzen poskusek, da vidimo moči rednih in zakonitih ustanov. (*Se nagne prav k njemu.*) Če bi te ne poznal predobro, bi trdil, da si poiskal zaveznikov tudi — no — onkraj ograje; ampak ti nisi navajen kontraktov in paralelnih tokov, ti hočeš liti in dreveti sam. To mi je vseč, tudi jaz nisem prijatelj paralel...

Plevnar: In v naslednjem hipu, pričakuješ, da se bo sprožila past in Jurček bo ujet.

Mladika: Nikakor, prijatelj. Preveč sem diskreten, da bi se dotaknil skrajnega. Toliko pa bi si vendar še drznil pripomniti, da se mi je tvoje početje vselej zdelo precej legendarno. Lep in srebrnosijajen je sveti Juriš na konju, zapeljiv je boj z zmajem, toda solnčno-snežna strahovana devica je — idol! Tako zvani zatirani mali ljudje, brr...

Plevnar: Kako robat realist! Sredi brnenja zvonov surov udarec na zarjavelo železje. Nič ne dé: Devica torej ni iz krvi in mesa?

Mladika: Ni in ni, verjemi, prijatelj! V teh dneh boš videl, da govorim pametno, ko se bo vsa stvar zasuknila drugače, nego si mislijo oni, ki trepetajo pred koncem. Toda — ti sam veš, da bo jutri odločeno in da je negotovosti že konec. In ta konec je silno banalen. Hvala Bogu!

Plevnar (*zamišljen*): Vem, da sem toliko človek; odpustiti si moram, če tuptam zagrešim pot k cilju. Zato pa še ne omagam in zato si boš še belil glavo z menoj, Peter, če se me res še nisi naveličal.

Mladika (*skoči pokonci*): Bravo! Le nabij ga, razbojnika milijonarskega, psa pozlačenega...

Plevnar: Ti misliš?

Mladika: Počakaj! Ne poznam še dosti tega-le mesta, da bi ti s prstom pokazal na tiste, ki bi ti zanje posodil tudi svojo dlan, razumeš, da bi bila zaušnica krepkejša.

Plevnar: Razkrij se, človekoljub! — Ti torej misliš?

Mladika (*ga bistro pogleda*): Udariti, kjer je treba. Misli in namene poudariti s tako krepkimi gestami, kakor bi to storil na primer — Ručigaj.

Plevnar: Ta? — Moja kreatura, moj faktotum; počemu mi ga tedaj poveljuješ?

Mladika: Hm! Tej kreaturi si res dal nekaj, česar ni imela. Ali ona je že prej imela tisto, česar ti nimaš — in to je v mojih ozkogledih očeh vse. Za veliko dejanje je včasih treba le malo moči, recimo mezinca dojenčkovega — da se sproži petelin. Da! Ampak še te moči tuptam ni v ljudeh, ki hrepene po (*razprostre roki*) velikosti! Napoleon postati — v postelji — s cigareto v rokah... Kako smešno!

Plevnar (*se zresni*): Ti me skušaš? (*Ga gleda.*) Kakor krt si, ki riže vame in ki mi grebe že v zadnjo steno — tam ždi razodetje! Ne boš, črnuh!

Mladika (*k njemu*): Priznaj, da sem ti blizu! — In grebem naprej: V vélikih stvareh gre vedno za življenje. Véliki — ugonobi ali pogine.

Plevnar (*hlastno*): Odkod tebi ta — fraza?

Mladika (*se nasmeje in obrne k oknu*): Iz strahu zate. (*Stopi po sobi*.) Bojim se pač, ker imaš v ročici nevarno orožje; pa, ker veš, da to orožje trosi smrt pred glorijsko, pa da té brez njega ni. Ker se smrti bojiš — pa bi priti morala! (*Se obrne*.) Zato te stražim!

Plevnar: Zakaj me mučiš, zakaj se mi vsiljuješ? (*Ga gleda nepremično*.)

Mladika: Ker me izzivaš! Z očmi iščeš naokrog odgovora, če naj... Tudi danes, tudi zdajle še, čeprav je že odločeno. Moj Bog, kdo ti bo odgovoril! (*Pomolči*.) Sam hočeš biti — a sam ne moreš. In to zdaj, na koncu, na pragu tako-rekoč... (*Se mu zopet približa*.) Zato, proč s puško, Jurij! Gorjačo sem! A s to naprej, najprej nad skušnjavca — že veš, v tebi je! — nato nad onega zunaj — a jaz s teboj! Velikost pa ad acta, v arhiv, v klet!

Plevnar (*molči, nato zamahne z roko*): Pustiva! Nimaš vere vame a te tudi ne prosim zanjo. Odklanjam tudi tvojo dlan, ne zameri. Ampak ne oponašaj mi več — odgovora ni, sam si rekel. Pustiva to! Večerjaj pri meni, za plačilo ti obljubim, no, da postanem spet navaden, priden meščan, reden član v krdelu, da se oženim... Kaj še? (*Trkanje*.) Kdo bo to? — Naprej! (*Vstopi Tomaž Rak z Vojko*.)

7. prizor:

Plevnar, Mladika, Rak, Vojka

Rak: Dober večer, gospod Plevnar. Ne vem, če sem dobrodošel ob tem času, toda kljub temu bom prosil za besedo.

Plevnar: O, izvolite, gospod Rak — in Vi, gospodična Vojka, dobrodošli. — To je naš novi sodnik, gospod Peter Mladika, gospod Rak, gospodična Vojka, hčerka ravnatelja tukajšnje tovarne. Trenutek prosim, gospoda, večerjo naročim in pridem. (*Ven v ozadju*.)

8. prizor:

Mladika, Rak, Vojka, pozneje Plevnar

Rak (*je sedel*): Gospod ste tedaj novi sodnik. To je lepo, imamo novega družabnika v našem zabavnem krogu.

Mladika: Hm; recimo, številko več. Gotovo pa je, da se ne bom dolgočasil, če mi bo dovoljena družba tako lepih gospodičen. Kakor, da smo se že videli nekje, gospodična, kje bi to moglo biti?

Vojka: Težko, gospod sodnik. Mogoče Vas je moja oseba le spomnila na drugo, podobno lice.

Mladika: Ne morem se domisliti. Mogoče sem sanjal kdaj o lepem licu in so bile sanje tako prijazne, da so zdajle oživele.

Vojka: Silno laskavo zame, na take poklone nisem vajena.

Rak (*ki je zrl zamišljen v papirje na mizi*): Kaj pa naši pokloni?

Vojka: O, ti so pač poceni. Preveč ste trgovec, da bi verjeli samemu sebi. Gospoda sodnika pa

moramo dobiti vsekakor v svojo sredo, kajti pri naših šumnih zabavah je sodnik dostikrat jako potreben.

Mladika: Slab Salomon bom, če bo treba odločiti v stvari, kjer boste tudi Vi, gospodična; gotovo bom grešil zoper pravičnost — v vnemi za lepoto. (*Plevnar pride*.) Jurij, jaz odhajam; prelepa ti zahvala za potrpežljivost. Ne naročaj zame večerje, kajti prav zdajle sem se spomnil, da imam še opravke. Gospodična, upam in veselimo se, da se skoraj vidimo.

Vojka: Prehitro bežite od nas, da bi mogla verjeti Vaši želji po svidenju. Kljub temu me bo veselilo! (*Mladika odide*.)

9. prizor:

Plevnar, Rak, Vojka

Plevnar: In zdaj, gospod Rak, izvolite.

Rak: Prepuste službene stvari so to in bojim se, da bi se gospodična...

Vojka: Dolgočasila. Res je. Strah pa stran; bom že povedala, kadar mi bo dosti. Dovolite, gospod Plevnar, gledala bom skozi okno, ali pa listala po teh lepih podobicah. (*Vzame revijo*.)

Rak: Iznenadilo Vas bo, gospod Plevnar, da hočem z Vami govoriti o stvareh, ki smo o njih dozdej razpravljali le po časopisih, Vi v svojem in jaz, mi v naših. Kratko, radi štrajka sem prišel k Vam.

Plevnar: Dobro. In?

Rak: V Vaši roki so delavci, to vem in če jim Vi danes rečete, naj odnehajo in postanejo trezni, Vas bodo ubogali. S tem napravite uslugo njim, sebi in tudi nam.

Plevnar: Kako Vam, gospod Rak? Vi ste vendar v tem gibanju brez interesa, teoretično se pa menda za stvar tudi ne zanimate toliko.

Rak: Kar se tiče teorije, so moji principi trgovski. Če vidim, da je zame nekaj dobro, potem gledam, da to izvedem. Če se mi pri tem kdo stavi na pot, se potrudim, da se ga znebim če le mogoče brez škode zame, ali pa kvečjemu z minimalnimi stroški. Toda to je teorija, jaz pa bi hotel...

Plevnar: Dovolite, še malo vprašanje: Vi se tedaj kot trgovec in podjetnik ozirate edino le nase in Vam ni mar, če se drugi zadušijo, da imate le Vi duška.

Rak: Tako je. Vsaj v principu.

Vojka (*na zofi, pogleda izza revije*): No — in v precepu?

Plevnar: Potem bodite uverjeni, da nimam povoda, da bi bil jaz drugačen proti Vam, tudi kar se tiče zadeve, ki ste radi nje prišli k meni. Zdi se mi, da imate majhno prošnjo do mene.

Rak: Ne vem, če je to — prošnja. Rekel bi rajši, da je nasvet.

Plevnar: Nasveti! — Toliko jih je, da ne vemo, kam ž njimi.

Rak: Niso zgolj teoretični; v skupno delo Vas vabim, zato boste deležni tudi skupnih dohodkov.

Plevnar: Gotovo ste pooblaščen posredovalec upravnega sveta, gospod Rak.

Rak: Ne, gospod Plevnar. Privatno prihajam k Vam, ker sem v stvari res prizadet. Gospod

Moran se je naveličal večnega strahu pred izidom tega štrajka; komoden gospod je pač in že bolj v letih, pa kani preložiti breme svojih akcij na mlajša ramena. To Vam lahko izdam (*ga gleda vprašujoče*), saj ni več skrivnost nekaj, kar je sklenjeno že od predvčerajšnjim.

Vojka (*gleda v revijo*): Budalost!

Rak (*resno*): No, prosim!

Plevnar: Tako torej. — In Vi imate še vedno pogum in upanje v zmago, ko vidite, kako izkušeni ljudje omahujejo?

Rak: Imam (*ga pogleda pozorno*), tembolj, ker omahujejo tudi na drugi strani. Tajite, prosim, če morete! (*Plevnar se nasmehne*.) Pa tudi sicer, kakor sem rekel, je moj princip, da ne odneham, ako vidim, da gre zame.

Plevnar: To je prav; ampak Vaša stvar bi, recimo tako, ne trpela preveč, če bi privoščili tudi onim, ki Vas zlatijo, pravičen delež.

Rak: Zato sem prišel k Vam, da se pametno pomenimo o tem deležu. — Delavske zahteve so pri sedanjih težkih industrijskih stroških, pri veliki ponudbi slabe delavske moči in izčrpanosti konsumentov, pretirane; poleg tega je poguben vpliv tujih političnih in socialnih razmer raznetil v delavstvu neki surov nagon, ki hoče vlado v vsem, čeprav so zmožnosti in sile dosti premajhne, da bi dvignile razrušeno gospodarsko stanje in zmanjšale bedo, ki vlada povsod. Zgledi vendar kažejo...

Plevnar: Zgledi kažejo žalostno resnico, da se je ves boj prenesel preko mej, določenih v prvotnem programu, in da človeška gruda še ni obdelana dovolj, da bi rodila ono dobo, ko bo lahko živel vsak tako, kakor se spodobi.

Rak: Gospod Plevnar, v teoriji ne prideva skupaj.

Plevnar: V praksi še manj, gospod Rak; ona podčrtava teorijo. — Sicer sem pa jaz že sklenil svoje račune (*zapre knjigo na mizi*) in če obvelja moja, boste jutri Vi in ves kraj vedeli, kaj hočem.

Vojka (*je medtem že gledala skozi okno*): Ali še ni konca tem neumnim besedam?

Plevnar: Prav imaš, Vojka. — Besede ne naitijo nikogar, treba bo pač delati.

Rak: Potemtakem sem opravil pri Vas, gospod Plevnar. (*Vstane*.) In vendar Vam rečem še enkrat: Trenutek je kritično ugoden; delavstvo postaja gladno in zapija zadnje denarje, podjetje trpi neumno škodo, zlati čas intervencije je tu, gospod žurnalist!

Plevnar: Delavstvo pije, poje, nori; manjka le še, da prične razbijati; zato se gospoda delničarji trudijo, da porabijo to lepo vreme za žetev. Jutri boste vedeli, gospod Rak, mojo odločitev!

Rak: Upam, da ste tudi Vi spoznali čas, ugoden za žetev in zato na svidenje. Če pa se bodo kosali in križali naši cilji, tudi nič ne dé, se bo vsaj pokazalo, kdo je imel prav.

Plevnar: Tisti, ki je močnejši, ima vedno prav, gospod Rak. — Na svidenje!

Vojka: Na svidenje sem, na svidenje tja. Nisem prišla zato, da poslušam samo vajino modrijanstvo, gospoda; pomenila bi se rada tudi o čem lepšem.

Rak: Žalibog mi je čas odmerjen in moram oditi. Če Vam je ljubo, gospodična Vojka, da greste z menoj...

Vojka: Ne, ostanem še pri gospodu Juriju. Saj dovolite, gospod Plevnar, da Vas kličem kar tako. In potem dovolite še, da prižgem luč, kajti čudno je sedeti v temi in biti radoveden, kakšen je tisti, s komer govorim. (*Naredi luč*.) Torej zbogom, gospod Rak!

Rak: Lahko noč, gospod Plevnar. (*Ven, potem ko se mu je Plevnar lahko priklonil*.)

10. prizor:

Plevnar, Vojka

Vojka (*obstoji ob mizi*): No, kaj je? Ali smo nemi?

Plevnar: Sam te prašam, Vojka, kaj je. Povej mi kaj lepega, naveličal sem se ves dan pogajanj z ljudmi, ki hočejo vsak kaj drugega; pripoveduj mi o Liji.

Vojka: Ali res? — Potem vedi, da bi bilo še lepše, ko bi ti sam malo več govoril ž njo, sicer ti bo nekdo drugi prevzel ta lepi posel. Da, da, moj Jurij, le glej me široko: Ti se pečaš z vsemi mogočimi pustimi zadevami, medtem pa ostaja najvažnejše nerešeno.

Plevnar: Kako nerešeno? — Stvar je vendar v redu, z Lijo vsa si že davno na jasnem, precej na jasnem. In oni drugi, kdo je to?

Vojka: Kdo neki, saj vendar nisi gluhi in slepi! Pravkar je bil tu, zakaj se nisi obrnil naravnost nanj?

Plevnar: Kaj, Rak? — Ta bo jutri gledal! — Hvala ti, Vojka, da si me opozorila. Zaslužiš — (*stopi k njej*), da ti prav takoj povrnem ljubo z dragim.

Vojka (*se nasmehne*): Mislim, da med nama ni — dolgov.

Plevnar: Ne tako, Vojka. Drugam sem meril. — Kako ti ugaja naš novi sodnik?

Vojka: Ljubezniv dečko je in veliko vreden, če je še samec, bi rekla moja teta.

Plevnar: Pa še prav trmast samec, Vojka. — In vendar se je videlo, da si mu nekoliko všeč; gotovo ti je natresel toliko banalnih poklonov pred obličje, da se je svetilo prav na ulico.

Vojka: Všeč so mi njegove poštene oči in možata postava. To mu tudi lahko poveš, če hočeš, ni me sram. — Ali boš večerjal doma, ali prideš k Moranovim? Čas bi že bil končno — če greš tja, te počakam. Po poti ti bom pripovedovala marsikaj, kar te bo zanimalo. Ti si učen in zato raztresen človek in ne vidiš vselej, kar bi moral videti. In Lija — mogoče čaka.

Plevnar: Žal mi je, Vojka, da ne morem še s teboj. Mogoče pridem pozneje tja, mogoče pridem z Mladiko, toda zdaj imam še mnogo dela, pisati moram.

Vojka: Kakor hočeš. Ostala sem tu le raditega, da sem te opozorila in pa da sem se znebila Raka. Velik bedak je to; vse, misli, se mu mora pokoriti in ravnati po njem. Kakor vsi ti-le današnji novi bogataši, surovo-fini nekako, od ne vem koga doli do Raka. — Ti bi bil boljši milijonar,

Jurij, kakor knez bi bil med temi kočijaži. Res je to in zdaj lahko noč. (Odhaja.)

Plevnar (*jo spremi do vrat*): Na svidenje, Vojka, zvečer pri Moranu. Hvala ti za novice, mala prijateljica. Na svidenje! (*Vojka odide.*)

11. prizor:

Plevnar

Plevnar (*sede k pisalni mizi, odpira knjige in beležnice ter prične pisati. Prestane*): Mana! (*Ododpre vrata in pred pragom stoji delavska žena*): (*V veži hitri koraki. Takoj nato vstopi Tilen Ručigaj s tremi delavci; vrata ostanejo odprta.*)

12. prizor:

Plevnar, Ručigaj, prvi, drugi, tretji delavec

Ručigaj (*v roki drži odprto pismo*): To-le, kar je tu napisano, ne bo nikoli razglašeno javno, gospod Plevnar.

Prvi delavec: Ne sme biti, to je izdajstvo!

Drugi } **delavec**: Tako je, izdajstvo je to!
Tretji }

Plevnar: Tam je napisana rešitev, možje, in razlogi so vendar dovolj jasni in prijateljski, da zavračajo vsako sramoto.

Ručigaj (*stopi naprej*): Prosim in rotim Vas, gospod Plevnar, pridite vsaj k seji, ki je sklicana za noč.

Plevnar: Danes ne prestopim več praga one hiše. Pripravljen pa sem, možje, če hočete sesti in poslušati, da vam razložim...

Ručigaj: Tako torej: Dušo ste nam vzeli, kot v Boga smo gledali, kadar ste nam govorili in slepo smo drli za Vami; pred očmi je že bila zmaga — a zdaj to-le! Ali ste slepi, gospod Plevnar, da ne vidite, kako so fabrikanti postali mehki, kako so že ponujali roke v poravnavo (*se težko premaguje*), kako iz delavskih oči preži nevaren glad, spreglejte, gospod...

Plevnar: Vse sem videl in zato sem se tako odločil, Tilen. Še enkrat, če hočete, sem vam pripravljen, razložiti vse do kraja. Fabrikanti so mehki, pravite. Ali ne verjamete, da se ta mehkost kaže le do tedaj, ko bodo za bajoneti lahko in drzno zavzeli prejšnje lice? — To pa seveda ni razlog, ki me je privedel k mojemu zadnjemu koraku. Sedite, možje — in poslušajte me do kraja; tako trezno in premišljeno bom govoril, kakor sem dozdej vedno, kajti tudi v trenutku, ko vas prav za prav zapuščam, tako se namreč vidi na zunaj...

Ručigaj: Ničesar ne smemo in nočemo poslušati. — Tisoči nas čakajo. Torej ne greste z nami?

Plevnar: Ne!

Prvi } **delavec**: { (*vsak nekaj*): Pojdimo! — Kaj
Drugi } bi še iskali? — Vsi so enaki.
Tretji } Na sodbo! Gremo!

Ručigaj: Potem bomo završili sejo sami; Vi pa, gospod Plevnar, se čuvajte gladnih zapeljanih, kajti lačni zobje so dvakrat tako ostri! Pojdimo, možje. (*Ven, medtem ko Plevnar obstoji sredi sobe. Nekaj časa ostane tako, nato stopi k oknu. V sobo pride Mana.*)

13. prizor:

Plevnar, Mana

Mana (*odriva knjige na mizi in pogrinja. Pogleda k Plevnarju; on stoji nepremičen pri oknu. Mana gre ven in prinese večerjo in pijačo. Proti njemu*): Večerja je na mizi, gospod Jurij.

Plevnar (*se naglo obrne*): Kakor z aligatorji — polno, slepečo luč pred gobec, — pa ga imaš, pošast nečisto...

Mana: Za božjo voljo, kakšni pa ste, gospod Jurij! Vi ste bolni, koj mi greste v posteljo!

Plevnar: Nič, Mana. (*Ugleda večerjo.*) Lepo ste pogrnili, kakor vedno; jaz pa — jaz rabim nocoj najlepšo obleko, tisto mi dajte!

Mana (*roki v bok*): Nikamor mi ne greste nocoj, nikamor, pravim. Tu je večerja, tam postelja in jaz, jaz — (*se obrne*) Vas zaklenem. (*Odhaja.*)

Plevnar (*stopa po sobi gorindol, ko začuje v predsobi govor. Čaka. Vzame kruh, ga prelomi. pa položi spet na mizo. Čuje se glasnejši Manin glas: Ni ga doma nocoj, jutri...! Takrat Plevnar odpre vrata in pred pragom stoji delavska žena*): Mana, Mana — Vi lažete — iz dobrote lažete. — K meni ste hoteli, žena...

14. prizor:

Plevnar, delavska žena, Mana

Delavska žena (*stopi v sobo*): Odpustite, gospod, in verjemite, ko bi ne bilo radi otroka...

Plevnar: Otrok je lačen, vem.

Delavska žena: Ne morem ga več gledati...

Plevnar: Vaš mož je delavec...

Delavska žena: Malo prej je bil pri Vas.

Plevnar: Aha! Dobro. (*Jo pelje k mizi.*) Bodite kakor doma, sedite semkaj in večerjajte z menoj. Brez besede! Odjedel sem Vam toliko južin (*zavija v papir kruha in šunke*) — a to je za otroka; poljubite ga na oči in mu povejte, da stric ne bo več grd. Tako, no prosim (*ji natoči vina*).

Delavska žena (*zmedena*): Kaj naj?

Plevnar (*ji sede nasproti in jo gleda*): Povejte mi, žena (*v sobo pride Mana in obstane pri vratih*) — tako po svoji čisti vesti, po svoji pravi veri mi povejte — kaj ljudje danes, ne, kaj Vi zdajle sediti o meni. Če mi zaupate, hočem reči, če ste prepričani, da delam dobro za Vas, za moža, za otroka, pa da morem to dobro tudi dognati do kraja... Kako naj še pojasnim to enostavnost, ki je težja zame od... No: Ali verjamete, da sem pošten, da nisem lopov ali plašljivec, da, tako je dobro, to mi odgovorite; jaz nocoj nimam takih zatrdil, da sem namreč na pravi poti, da mi zapujajo vsi, ki so se mi izročili. Odkritih src iščem.

Delavska žena (*ga gleda začudena*): Vi sami veste, gospod, da vse gleda le v Vas. Če zapujajo? — O, če ne še preveč, ker — čakati ni več mogoče.

Plevnar (*vstane*): Prav imate. Ni več mogoče. — Da, Mana, slišali ste — zato, mojo najlepšo obleko! (*Odide na desno v spalnico, medtem ko delavska žena vstane, se pokloni proti desni, nato pogleda Mano in ko tudi ta le nemo zre na desno, s tihim: Lahko noč, gospa! — odide pri zadnjih vratih.*)

Zastor.

PROSVETNI DEL

Ivana Kobilca: Pomponke (1926)

Ivanka Kobilca in njena umetnost

Stanko Vurnik

Za Ažbetom in Groharjem nam je vzela smrt iz kroga impresionistične generacije slovenskih slikarjev dne 4. decembra 1926 še Ivanko Kobilco. Bila je vredna umetniška individualnost; v naši zgodovini bo gotovo vedno imela častno mesto poleg umetnikov Ažbeta, Jakopiča, Groharja, Jame, Sternena, do neke mere ji je celo treba priznati prvenstveno vlogo v razvoju slovenskega impresionizma, kakor bomo poskusili dokazati v nadaljnjem. Med ženskami pa, ki so kdaj s čopičem bogatile našo umetnostno tvorbo, ji moramo nedvomno priznati najčastnejše mesto poleg Henrike Langus in Kobilčine učiteljice Ide Künl.

V nastopnem bi hotel dodati probec k studiju njene umetnostne fiziognomije, v kolikor se mi je ta razkrila v pogovorih z umetnico. Seznanil sem se bil z njo leta 1922., ko me je poslal k njej urednik ZUZ, naj bi za to revijo sestavil in zapisal njene umetniške spomine. Pri tem zapisovanju me je zelo zanimala podrobna psiha njenega stila, toda, žal, na svoja neposredna vpra-

šanja sem skoro vedno dobil le redko dovoljen odgovor in še ta je bil najčešče megleno subjektiven. Često mi je umetnica zatrjevala, kako težko je izvajajočemu umetniku, ki zgolj intuitivno ustvarja, govoriti o lastni umetnosti, do katere nima nobene distance, in še težje, dati o svojem instinktivnem delu »racionalistično-intelektualističen« odговор na razna vprašanja »zakaj«. Mislim, da je ta poteza v duševnosti Kobilce nekako simptomatična za subjektivno snujoče umetnike sploh. Tako sva s Kobilco v skupni redakciji sestavila članek v 3/4 številki ZUZ leta 1923., v katerem, žal, njena umetnostna fiziognomija ni tako plastično izbrušena, kakor bi si človek želel.

Tako sem se bil s Kobilco globlje seznanil in zadnja tri leta me je često povabila k sebi »na črno kavo«, pri kateri sva pretresala aktualne umetnostne in umetniške dogodke, vodila debate umetnostnoteoretskega značaja in obravnavala njena baš najnovejša dela, često v prisotnosti njene nečakinje, gdčne Mire, tudi slikarice. Pri teh obiskih in pogovorih se mi je, mislim, do neke mere razkrila njena umetniška osebnost in umetnostni nazor, o katerem naj sedaj pišem po spominu kot skromen donesek onemu, ki bo kdaj studiral njeno umetnost ali morda sploh psiho impresionizma, vsekakor pa naj bo ta spis mal komplement ali komentar njenim memoarom.

Malo žensk poznamo, ki bi bile s tako naravnost drznim, moškim mladostnim ognjem vrvele po svetu za svojim umetnostnim idealom kakor Kobilca. Primerjati jo moremo v tem oziru z Veselom, Petkovškom, Ažbetom. Komaj osemnajstletna je imela v sebi toliko samostojnosti, da se je utaborila na Dunaju, kjer je energično začela — pri starih (Tintoretto, R. Reutch, Greuze). Kmalu pa se je znašla v Monakovem, kjer se je temperamentno pridružila modernemu pokretu, vendar se je kmalu orientirala in nepričakovano hitro jo je zaneslo v Pariz, kjer je slutila vroče srce nove umetnosti. Še od tam jo je vleklo v Barbyzon, njeno zibelko, in baš tam je hotela slikati, kjer se je bila začela revolucija, kateri se je tudi ona priključila že prej. Odtod jo je zaneslo potem v Zagreb in dolga leta ji je bila domovina Bosna, potem Berlin.

Nobene napačne ženske sramežljivosti ne najdemo pri njej ali ženskam lastne konservativnosti, napredovala je s trdo energijo venomer kakor cel mož in komaj devetindvajsetletna je poznala malone vse večje nemške umetnike svojega časa in več francoskih in dosegla od Narodne družbe lepih umetnosti v Parizu častni naslov associée v častni družbi Hodler, Klinger, Hyneis.

V enajstih kratkih letih dela torej napredek in uspeh, kakršnega je malokateri ali morda ni nihče njenih slovenskih vrstnikov v takem času dosegel. Temperament in zagrizena energija, ki

je dekleta vlekla po svetu, moška samostojnost, hitra orientacija v umetniški okolici — niso nikoli znak slabega umetnika, ki konservativno vztraja pri naučeni obrti in se ne razvija dalje. S temperamentom, ki jo je tako mlado, žensko, tako daleč vedel po svetu, se je priključila monakovskemu pokretu mladih, ki so uveljavili epohalno zahtevo po »kako«-umetnosti namesto starega »kaj«. Z vso dušo se je koj priključila pokretu Uhdeja, Liebermanna, Trübnerja in začela v veliko nejevoljo svojega učitelja, dobrega obrtnika in pedagoga Erdtelta »moderno eksperimentirati«. »Tiste čase kar nisem mogla priti preko koncepcije do dovršitve slike. Često me je že ena prvih potez s čopičem ujezila in sila dosti platen sem v tistih nepotrpežljivih časih vrgla proč.« Še v starosti se je umetnica navdušila ob spominu na čase revolucije in plodnega mladostnega vretja v sebi in tožila: »Danes ne spravim več skupaj kaj takega kakor tiste čase. Za to je bilo treba moči in mladostnega temperamenta...«

K monakovskim studijskim časom treba omeniti vpliv portretista Erdtelta. Kobilca slika »lepa dekleta« in »zanimive fiziognomske tipe«, »za katerimi se je vse lovilo«, »dočim za krajino takrat ni bilo tolikega zanimanja«. Kobilca je pri Erdteltu profitirala »ein ausgesprochenes formales Talent und ein hervorragendes technisches Können«, kakor jo je sodil dr. Muther, čigar sodbo je vdano sprejela, dasi je kritik pristavil, da se ji »v tehniki še vedno pozna učiteljev vpliv«, pa tolažeč pridejal, »da bosta samostojen okus in individualnost prišla sama po sebi, ko bo dozorela«.

Erdtelt s svojimi portreti, »zanimivimi fiziognomskimi tipi«, ki ne zainteresira učencev za modernejši pleinair, nego hoče imeti, formalist, suh tehnik, dasi več obrtnik in pedagog, same »črne glave«, je v tej karakterizaciji zelo podoben konservativnemu slikarju, ki mu še vedno gre le za stari »kaj« in za »tehniko«, znanje, in takšnega mi ga je opisala tudi umetnica sama. Vplivi tega starega naturalista so se v umetničini duševnosti srečali z dosti modernejšimi vplivi monakovskih mladih in dr. Muthra, »ki je imel poleg slabih tudi to dobro lastnost, da se je načelno zavzemal za novotarije« in imel načelnika radikalnih mladih, Uhdeja, za »posebnega varovanca«. Muther je videl v njenem dosegljaju šele dovršeno »tehniko« in »znanje«, pa jo je navel k »samostojnemu okusu in individualnosti«, ter ji slednjič štel v greh, da se ji »v tehniki še vedno pozna učiteljev vpliv«.

To je bila močna pobuda umetnici, pobuda v novem, modernem, impresionističnem zmislu, ki je hotel uveljaviti z vso silo umetniško individualno osebnost in absolutno samostojnost.

Bil je to zdrav, moderen vpliv kritike na umetnico, ki se je bila tedaj že deloma odtrgala staremu stilu: »šlo je za neke vrste virtuoznost«, »zato, da bi človek z eno samo široko potezo s čopičem nekaj ustvaril«. To je že povsem novo hotenje, že absoluten obrat v impresionizmu, čeprav umetnica še v isti sapi trdi: »Spočetka

impresionizem ni bil, kakor mislimo danes, tako izrazit kolorističen pokret.« Pa je vendar bil, bil to novi subjektivni, slikoviti stil; v njenem razvoju se je s »temi širokimi potezami«, ki so v pastozni nakladi sumarično naznačale material in njega kakovost v svetlobni relaciji, v intenzitetni moči barve. Tako že leta 1889. pišejo Münchener Neueste Nachrichten z ozirom na Kobilco, da je razstavila »ein mit großem künstlerischem Chic ausgeführtes (primeri tu ono »virtuoziteto«), nicht minder lebensvolles (tu so navadno mislili impresionistični kritiki s subjektivno-estetsko sodbo na slikovit, »pikanten« pregib in barvno obdelavo, postavim kože, da se je zdela »živa, topla in dihajoča«, ali obleke, da je malone »prasketala od svile«) Damenportrait in ganzer Figur von J. Kobilca, welcher (kritik jo je imel za moškega) auch mit einem vorzüglich charakterisierten, hübschen weiblichen Studienkopf brilliert, an dem wir nur zu bedauern haben, daß in dem Gesichte die Lichter allzudick aufgetragen sind.« Nedvomno gre tukaj za ono »pastozno«, impresionistično slikovito »maniro«, ki jo je pozneje oni »izlizani« Gervex v Parizu obsodil kot »a la souedoise« (morda je mislil na Worffswederja ali Zorna?). Podobno torej, kakor se je Lenbach, ki »naprednih slikarjev ni mogel trpeti«, bil nekoč »razhudil nad sliko nekega Nauna, ki je debelo nalagal svoje barve na platno, čemur so takrat rekli moderno slikanje« — je tudi kritik M. N. N., očitno konservativec, dal Kobilci za našo današnjo sodbo baš s svojo obsodbo — zelo napredno izpričevalo!

Ta leta torej že Kobilca odločno plava v vodah impresionističnega stila. Če pomislimo, kako je v istem času s slikanjem naših, šele pozneje zasluhljivih umetnikov, Kobilčinih poznejših vrstnikov v stilu, prihaja za ta čas iz vsega poznejšega pestrega tropa slikarjev za primero s Kobilco le Ferdo Vesel v poštev. Ta pa je v tem času in še par let pozneje še vedno trdovratno slikal svoj objektivni materializem! Če Šubicev ne bi šteli k impresionistom, bi morali Kobilci nedvomno priznati, da je bila prva, ki je izmed slovenskih umetnikov začela z modernimi očmi gledati in umetnostno presnavljati svet, dasi morda neposrednega vpliva na svoje vrstnike, ki so iz istih virov črpali impulze za nov stil, ni imela.

Potem je moral priti pleinair. Že »Poletje«, eno njenih najslavnejših del, ki ji je pozneje prineslo odliko pariške Sociétés, kaže, kako se je umetnica odločno preorientirala, tako snovno, vsebinsko, kakor formalno iz miljeja onih »črnih glav« pri Erdteltu preko tega žanrskega portreta, ki pa je posajen v krajino, dalje v modernem zmislu. Nevzdržno jo je gnalo dalje.

Zaslutila je, da teče pravi vir nove umetnosti iz Francije. Ohrabrena še posebej po Muthrovem nasvetu, se je odločila in odpotovala tja. Že koj po prihodu je doživela uspeh, ki jo je znatno potrdil in ojačil na njeni poti dalje. Pariz in francoska umetnost sta dala Kobilci nove stilne impulze, izrazito barvnega značaja. Še v Monakovem se je umetnica navduševala za Bastien-Lépagea. Kmalu po prihodu v Pariz je videla v

Luxembourgu na razstavi modernega slikarstva zopet Bastien-Lépagea, topot znano sliko »Ob košnji« (ki je učinkovala tudi na J. Petkovška, kakor kaže podobna P. slika v Narodni Galeriji). Svoje vtise popisuje Kobilca ob tej sliki: »Sveži kolorizem te slike je napravil name močnejši vtis nego vse, kar sem dotlej videla. Pred Lépagevimi barvami sem zaslutila nov ideal in na vso moč sem zasovražila črne glave, ki smo jih slikali v Monakovem in ki jih je hotel Erdtelt imeti.« Hotela se je »še izpopolniti«, toda Gervex ni bil človek, od katerega bi bila mogla kaj profitirati; navdušenje za tedaj že okrog 70 letnega P. de Chavannesa, ki je stal poleg modernega vrveža »na drugi strani sam«, pa je bilo malo umetnostnega značaja, Kobilca je v njem spoštovala bolj vzor človeka. Napotila se je umetnica torej na kraj rojstva nove umetnosti, v Barbyzon, kjer je »slikala pleneristične reči«. Kazala mi je barbyzonske »otroke, ki se valjajo na vrtu v travi« in ta slika je stilno že kilometrsko daleč od Erdteltovih »črnih glav«, to je izrazito moderna slika, iskrecih se svetlih barv in njene pariške portretne studije so prav take. Že na Poletju uveljavljeni kompozicionalni princip slikovite, nestatične nesimetrije se drži z močjo, slikovita obdelava teles v malo pastoznih potezah, ki delajo vtis, da so v intuitivnem hipu notranjega doživetja z vso hitrico in silo vržene na platno (»visoko sem cenila hitro maniro Slevogtovo«), ta slikoviti način dozori v začetku 90 let pri Kobilci v nekak višek; tem spoznanjem se pridruži sedaj še »sveži kolorizem«. Portret je dobil že koncem monakovskih časov »življenja polnost« in psihično karakterizacijo, sedaj (primeri »Branjevko« v Narodni Galeriji) se subjektivni odnos še ojača, obrazi zro gledalca čisto v oči, roke se stegajo k njemu, sujeti — momenti — so zajeti kot »vtisi« s ceste. Na temnem dnu vžarevajo bele, rdeče iskre kakor rakete.

V teh vodah plava stilno Kobilca potem, ko je dosegla neko trdno, zaokroženo umetnostno naziranje. Leta 1894. je v Sarajevu, kjer dobi nalogo religioznih fresk. Freske v prastari idealistični baročni tradiciji — kakršne so zahtevali od nje — to delo se ji je protivilo, kakor je bila po svojih spoznanjih usmerjena k naturalizmu. »Sveta Klara in Dominik mi pa kar nista hotela pristojati v kompozicijo. Toda škof ju je hotel imeti in vsi moji protesti so bili bob ob steno.« S kompozicijo — v stari maniri seve — je trda šla... še trši vseh je bila Kobilčinemu novemu umetnostnemu nazoru nemogoča baročna glorijska Klara in Dominikom na oblaku! Umetnica mi je nekoč nejevoljna kazala skice za sarajevske freske. Z oblakom ni šlo nikakor, svetnika, ostro po naravi studirana, doprsna, lepita na zidu v neki razmazani megli. Kako je s fresko v resnici, ne vem, umetnica mi je izjavila, da se je stvarjo »zaman trudila«. »Tista slika mi ni nič kaj po volji.« Razumljivo!

Potem je prišel »Sarajevski slikarski klub« z Arndtoma in Liebenweinom in slikarskimi »izleti v okolico«, kjer so se slikali pisani slikoviti

»Turki in ciganke«. Potem se je selila umetnica za osem let v Berlin, iz province si je morala gotovo zaželeti zopet v eno izmed ognjišč evropske umetnosti. Slikarji brata Arndta, Ring, Wildhagen, slikarici Pfäffinger in duševno ji sorodna Kollwitz so ji družčina; berlinske razstave hrana in impulz.

»Tokrat sem s posebno vnemo začela slikati tihožitja. Liebermann, Zorn, Worffsweder, Slevogt, Gogh, Cézanne — ki ga pa dolgo časa nisem mogla razumeti« — in Hodler, Zuloaga so s svojo umetnostjo objekti njenega spoštovanja. Kobilca se omeji pa tedaj na cvetlično tihožitje. Bila je to neke vrste specializacija; danes je Kobilca splošno znana kot »Kobilca in njene večne rože«. Kako da se je specializirala baš na ta tema, ne vem; vem pa, da je že koj spočetka na Dunaju kopirala poleg Sassoferrata in Greuzea, ki sta se ji pozneje zdela preveč »sladka in izlizana«, poleg Corregijevih aktov in Tintoretovih (!) portretov s posebnim nagnjenjem cvetlična tihožitja holandske slikarice 17. stol. Rahele Reutcheve. Nekoč mi je celo s hudomušnim nasmehom pokazala košček takšnega slikanega šopka, kopijo po Raheli; na enem izmed cvetov je sedela velika kobilica. (Ne vem, ali je imela v Berlinu ali v Sarajevem že mesto vizitke na svojih vratih tisto sličico?) Ko mi je govorila o svojih umetnostnih vtisih z berlinskih razstav pri Cassierju in Schulteju, kjer je tudi sama razstavljala, se je posebno razvnela ob popisu nekega Goghovega cvetličnega tihožitja: »Nikoli ne bom pozabila Van Goghovih cinij... Cinije v preprostem kozarcu, na mizi, pogrjnjeni z rdečim žametom. S tako neznatnimi sredstvi je ustvaril umetnik tisti žamet, da se je vsak čudil: par potez, na enem mestu se je videlo prazno platno, tam se je zdelo, da je žamet odrgnjen. Čimdalje sem ogledovala tiste cinije, tembolj so mi bile všeč. Cvetni listki so bili slikani skoro otročje naivno, same majhne, skrivljene črtice; toda kako je bila sličica neskončno studirana in premišljena! Venomer so mi potem hodile tiste cinije po glavi.«

»Cvetličnih tihožitij sem naslikala toliko, da bi jih danes najbrž ne prepoznala več vseh za svoje. Še danes jih rada slikam, zdi se mi to polje neskončno raznovrstno in neizčrpljivo, obenem pa tako, da nudi vse mogoče pobude.« Domov prišedši je slikala Kobilca »pomalem portrete pa cvetlična tihožitja« do smrti. V zadnjih treh letih ni naslikala nobene krajine, nekaj malega portretov, sicer pa same rože. Zelo jo je užalostil leta 1925. dr. Dobida, ki je, menda v Vidmarjevi »Kritiki« nekje, poročajoč med drugim o Kobilčinih razstavljenih cvetličnih tihožitjih zapisal, »da ga Kobilčine rožice in njeni specifično ženski čari niso mogli ogreti« (tako nekako v bistvu). To je bila v resnici krivična sodba, z njo je dotični gospod umetnico z zelo predmetnega, to je inadekvatnega vidika enostavno vrgel v koš, poslužujoč se orodja vseh neopravičenih in nekvalificiranih »kritikov«, namreč kapricaste svoje estetsko-subjektivne

sodbe. Podpisani sem sprva res nekam manj cenila številna cvetlična tihožitja, vendar sem jih, čimbolj sem se jim notranje približal iz interesa do avtorice, s katero sva si postala celo — morda prijatelja — navadil ceniti in kmalu sem po posredovanju avtorice prodrl v ta umetnostni svet.

Kobilca je položila v te razne slikane rože res svojo umetniško čutečo žensko dušo. Kakor »duše« so bile te slike, nanizane v umetniški dnevnik. Na eni mehko, skoro topeče se slikane vrtnice v sramežljivem belo-zelenkastem — lahko si si zraven mislil kakor ob kateri muziki — da govorim v malo »nestrokovnem« tonu, ki ga je pa umetnica umela — o primeri s kako nežno mislijo birmanke; dalje rože, težkordeče, v sloki črni, z refleksom blesketajoči vazi na temnem ozadju (last g. arh. Osolina) — »Carmen«, sem dejal, ko mi je pokazala to sliko in potrdila mi je z nemim prikimanjem. Potem teje z žametastim leskom gladkih listov, zraven opalizujoč rumeno-zelen kozarec in žolt prt na sivo-zelenem ozadju (last ge. Vere Albrechtove), vrsta košatih georgin in bujnih krizantem — vse so bile »duše«. Podarila mi je leta 1924. »za pušeljce«, kakor je šaljivo rekla, sliko s šopom zgodnjih, rdeče nadahnjenih telohov v beli in vijolično progasti vazi, trudila se mi je ustreči z njimi za spomin, trudila se je, posneti svojo »pariško maniro« v njih, ki mi je bila osebno tako všeč, ker je imela toliko, kakor sva rekla, »švunga«, temperamentnega zamaha v prednašanju. Nekoč mi je pokazala »Pomponke« (last velikega županstva v Ljubljani) — majhne, butičaste, nerodne rože v nerodni posodi in zelo shematični obdelavi, da so humorno učinkovale. »No, kaj pravite?« je brž hotela slišati. »Kakor kmečka nevesta,« sem rekel z metaforo, ki so jo te vrste slikarji visoko cenili in skoro vedno razumeli, in dala mi je prav.

Tako nekako podobno je treba razumeti Kobilčine mnogoštevilne rože. Kakor Watteauove Les différents caractères nekako morda, tudi tam nastopajo kot interpreti čuvstev celo sama drevesa. Šlo je pri tem pa gotovo še za več kakor za višjo »vsebino«, v zmislu l'art pour l'art spričo snovne nezgovornosti teh šopkov, za barvni akord v barvni kompoziciji, za to, bi rekel, čistokrvno impresionistično izražanje, pri kakršnem je bil tudi pri Kobilci barvni akord le često nekako sam sebi namen — že izbira predmeta potrjuje to domnevo. Ne bi torej bilo v zmislu Kobilčinega umetnostnega nazora, če bi tale moja tolmačenja, ki so tuptam bila njej pravilna, koga zapeljala, da bi videl v Kobilčinih rožah celo kakšen »ekspresionizem«!

Opozoriti moram na njen izredno fini barvni čut, ki ima nekaj podobnosti morda na drugem polju s tako zvano »muzikalno tenkočutnostjo«. Ko je nekoč rabila za zamašitev neke »luknje« v neki barvni kompoziciji »barvno protiutež«, žoltosvileno ruto iz svile v ozadju, sva v neki zbirki prebrskala malone sto podobnih rut vseh

mogočih barvnih nians od rumene pa do rumeno-rdeče in rjave, toda žalostna se je morala po dolgem iskanju zadovoljiti z eno, ki pa je še vseeno bila »za spoznanje premalo topla«.

Opozoriti treba i na njeno polaganje važnosti na intuitivno spoznanje; kakor je bilo tipično za slikarje te generacije, je slepo častila neki gotov umetnostni »instinkt«, ki je postal slikarjem in kritikom njene generacije tuptam že skoro vraža. Impresionisti so verjeli v neke, rekel bi čudežne umetnostne medije in njih »instinkt«. Kobilca je nad vse cenila estetsko subjektivno intuicijo, kakor smo že na par mestih navedli, toda odobraval je s polno dušo le tako sodbo, ki je bila blizu njeni, drugačne ne. Tipična poteza subjektivno-individualističnega svetovnega in umetnostnega nazora tiči v tem izpovedovanju nazora, da je »človek merilo stvari«, toda v neantični obliki.

Kakšen je bil njen razvoj v zadnjih letih pred smrtjo?

Često sva z umetnico govorila tudi o ekspresionizmu, o bratih Kraljih itd. Dočim je n. pr. Jakopič že davno prej odzorel impresionizmu v idealizem, je Kobilca ostala nekako pri starem in je trdovratno trdila, da »deformacije niso naravne«, da ta stil ne zahteva »nobenega studija po naravi«, kar je smatrala za slabo, ter da nima nobenih umetnostnih vrednot. Začuden nad tem načelnim napačnim razumevanjem, kakršnega je pokazala sicer umetnostno občutljiva umetnica ob umetninah novega idealizma, sem moral dognati, da smatra za »umetnostne« vrednote le slikovite in barvne vrednote, kakršnih pa ji ekspresionizem v starem zmislu ni nudil. Ko so pri nas začeli z novim naturalizmom in realizmom, je konstatirala zboljšanje naše umetnosti, češ, sedaj so zopet enkrat »prišli na to, da je treba studirati po naravi«. Toda z barvami še vedno ni bila zadovoljna.

Ekspresionizmu morda ni plačala tributa, vendar se je tudi njen način slikanja baš v zadnjih mesecih nekaj izpremenil. Nekaj malega se je bila približala zopet taktičnemu načinu podobno kakor tudi Jama, obenem je postala dosti rigoroznejša glede »aranžmaja«, ki je moral biti nekaj bolj barvno in likovno uravnovešen kakor prej, ko je slikala »slikovito nesimetrijo«.

Takole nekako bi tolmačil Kobilčino umetnostno pot s težnjo, da to storim kolikor mogoče v zmislu pokojnice.

Problem slovenske izobrazbe

Franjo Čibej

2. Naša kulturna bilanca

Doslej smo govorili o pojmu izobrazbe in podali bolj zunanjo shemo in splošno ogrodje, ki ga je pa treba napolniti z vsebino. Izobrazba, kakor smo videli, ni možna izven določenega kulturnega in človeškega ozadja,

človeški duh, če hoče priti do samega sebe, mora biti v odnosu do gotovih duhovnih vrednot; te vrednote so svet izven njega, a človeški duh jih asimilira vase, introcipira jih v svoje jedro, tako šele more rasti. Te vrednote pa eksistirajo v čisto konkretni, zgodovinsko nastali kulturi in zajednici; če hočemo torej razbrati one vrednote, ob katerih je rasel in bo rasel slovenski duh, če hočemo določiti one vrednote, ki jih je treba sprejeti v ideal slovenske izobrazbe, moramo seči v zgodovino in iz naše dosedanje duhovne eksistence poiskati one prvine, ki naj bo iz njih sestavljen ideal slovenske izobrazbe. Primorani smo, da napravimo kulturno bilanco in potem pogledamo naprej v bodočnost, kaj nam je storiti.

Jasno je, da moramo v bodočnost in ne nazaj v preteklost; jasno je dalje, da hočemo najti svoj obraz in one prastare poteze našega duha, ki so bile nekdanj take, so danes morda še take in bodo jutri lahko malo drugačne; a gre v glavnem za bodočnost in naše bistveno življenje in nam pri tem morejo preteklost in naši pradedje biti le pot in sredstvo, kako pridemo do samega sebe. Gre torej za to, da najdemo iz mnogoličnosti in bogatih historičnih vrednot pot k sebi. Treba torej, da si poskrbimo pravo izobrazbo in pravi ideal za svoje izobraževalno delo.

a) In res, zadnja leta se je mnogo storilo na področju »izobrazbe«; po precejšnjih bojih in z velikim trudom so se izvršile praktične reforme in se pojavili novi poskusi, često se je pojavila krilatica o »slovenski izobrazbi«, kar naj bi značilo, da treba stvoriti in omejiti svojevrsten ideal izobrazbe, ki bi odgovarjal posebnim zahtevam naše dobe.

Najbolj očitno je postalo to stremljenje pri ustanovitvi in ureditvi ljudskih visokih šol. Le-te so bile prvotno čisto praktična zadeva in nujnost v našem življenju, šlo je za organizacijo prosvetnega dela in izobraževanja širših plasti našega naroda. Malokdo je videl in vedel, da tiče tu dalekosežni kulturno-duhovni problemi. Vsaka ljudska visoka šola je bila urejena po svoje in je zasledovala svoje cilje, ki so bili navadno jako konkretno praktičnega značaja. A kdor je zasledoval razvoj pokreta, je kaj lahko videl, da streme široke mase za pregledom in sintezo, da jim gre za to, da bi si stvorile pravilen in bogat življenjski in svetovni nazor; predavatelji in izobraževalci so pa uvideli, da v naši kritično razgibani in zrahljani dobi in protislovni mnogoličnosti našega življenja ni možno izobraževalno delo brez resne in dalekosežne vzgoje in izobrazbe.¹ Iz teh praktičnih poskusov se je torej izcimljala vedno bolj potreba po zaključenem idealu izobrazbe, neki ideji, ki bi bila merodajna in ki bi združevala vse tako različne težnje izobraževalnega dela. Mislimo, da je bil ta razvoj pravilen.

¹ K temu in naslednjemu primerjaj predvsem Troeltscheve spise, zlasti njegovo razpravo v Der Leuchter, Jahrgang I., 1919, str. 190 ss.

Od druge strani je prišel nov sunek in z njim zopetno vprašanje po idealu nove slovenske izobrazbe; današnje mladinsko gibanje se je obrnilo stran od idealov svojih očetov; dosedanja kultura se je zdela lažniva in mehanizirana, mladina je hotela preprostega skromnega človeka, svobodo in moč volje, prirodnost in jasnost ter svežost gozda. Vidi se torej, da se je tudi tu življenje preokrenilo v smeri proti novemu življenjskemu idealu, idealu izobrazbe, ki naj bi bil predvsem živo slovenski.

A tudi v šolo in šolske probleme je prišlo življenje, vršijo se hudi boji za šolo in proti šoli, stavijo se vprašanja, kaj naj stori šola za izobrazbo, stavijo se očitki, da šola nikakor ne vrši več svoje naloge in da treba vzgojstvo preurediti v zmislu novega ideala, ideala naše duhovno močne slovenske kulture in izobrazbe. Šola naj bi vzgajala in učila za življenje, vzgajala in učila naj bi za našo slovensko-nacionalno kulturo.

Trije zgledi so pojasnili, kar bi bistro oko lahko samo videlo, da ne gre za vprašanje ljudske visoke šole in tehnične ureditve našega javnega šolstva in vzgojstva, in da ne gre za vprašanje, koliko ima mladinsko gibanje prav in koliko gre za mladostno prenapetost in vzhičeno nepotrebno reakcijo. Gre za več, gre za vprašanje izobrazbe, nacionalne naše izobrazbe, to se pa pravi, da gre za vprašanje po vsebini in ciljih našega duhovnega življenja sploh — gre za to, da si stvorimo svojo duhovno eksistenco z zavestnim in hotenim oblikovanjem samega sebe in svoje nacionalne zajednice.

Danes živimo v kompliciranem duhovnem ozračju, duhovno življenje ne poteka več enotno in samo po sebi; v naši kulturi vladajo nasprotujoče si tendence in zgodovinsko nastale tradicije, življenje je tako zamotano in problematično, tako po zgodovini obteženo in po tujenacionalnih kulturah prepojeno, da je težko najti pot, kako stvoriti iz vsega tega ideal, ki bi po njem mogli izobraziti sebe in svoje sobrate.

Rešitev je možno najti le na podlagi nove koncentracije in poenostavljenja; iz vsega kulturnega življenja treba izluščiti nekatere osnovne prvine in okrog teh osredotočiti vso ostalo izobrazbo. Če torej stavimo zahtevo po novi slovenski izobrazbi, se to pravi, da treba take koncentracije in takega poenostavljenja, da bo naša duhovna eksistenca in pot do te eksistence usidrana predvsem v določenem središču in da bo vpoštevala predvsem elementarne in instinktivne poteze našega bistva. Pri tem ne gre za stopnjevanje naše nacionalne zavesti ali za pridobitev političnega čuta, to niso vprašanja izobrazbe, temveč stvar izkušnje in zgodovinskih razmer; gre res za obstoj naše duhovne eksistence. Šovinizem in pretiran kult samega sebe ne spadata sem.

Naše duhovno življenje in z njim naša izobrazba je do skrajnosti sestavljeno in protislovno, podedovali smo svoje imetje od starih generacij; ta posest živi v nas, stopa vsaj motno in v obrisih v našo zavest in povzroča zmede in težave na-

šemu kulturnemu življenju, njegovi enotnosti in produktiviteti. Ta posest je prebogata in polna napetosti.

b) Treba jo je najprej na kratko razčleniti v prvine in razbrati sestavne dele, ki jih bomo s par označbami opisali. Na prvem mestu treba navesti antiko, humanizem in klasicizem, ter vse mnogotere oblike, v katerih ta trojica še danes živi, živi namreč v staroantični, cerkveni, humanistični, klasicistični in modernofilološki obliki. Gre za vero v dostojanstvo, lepoto, harmonijo prostega, nase navezanega in iz svetovne harmonije utrjenega človeka; gre za zmisel, za formo, za tipus in plemenitost zunanje prikazni, za povečanje čutnosti, ki nosi v sebi svojo ustaljeno zakonitost. (Troeltsch, l. c. 202.)

Drug sestavni del našega duhovnega bistva je krščanstvo, ki nas obdaja in prekvaša kot močno ozračje. Je pa čisto nasprotno antiki, je svet notranjosti, duše in ljubezni, ki nima težišča sama v sebi, temveč v razdajajoči se in duše prevzemajoči božji milosti, v nevidnem svetu, ki sega le po najbolj notranjih in neizrekljivih dogajanjih v zemski svet in je zato napram njegovim interesom, strastem, lepotam in užitkom tuj in sovražen. Je to svet velike utopije in nasprotje napram kulturi, ki napne vse sile, da uresniči čisto nevidno kraljestvo duše in končno izpolni teženje za absolutnostjo.²

In tema dvema se pridružuje še tretji element, slovenski element — svet, ki se je izoblikoval v srednjem veku in sega zlasti danes in v novejšem času vedno bolj do dna. Bil je najprej zakopan v nordijsko-germanskem svetu; prevzel je od njega nordijsko fantastiko in nekoliko brezmejnosti; soroden je bil temu tujemu elementu po svojem muzikaličnem razpoloženju, po svoji ljubezni do doma in svojine, po svojem živem zajedniškem in etičnem čutu. A to so bile bolj sorodnosti, ni bila to moč v sebi zakoreninjenega bistva in sebe zavedajočega se življenja. Ta slovenski svet je živel instinktivno, njegove sile so šele pozno stopile na dan, a obstojal je ta svet že zdavnaj. Kako ga treba označiti, kateri so njegovi osnovni toni, je danes še težko reči. Danes čutimo le še bolj podzavestno ta svet; če smo količkaj odkriti napram sebi in tenkočutni, ga čutimo kot svojevrstno dinamiko, ki prevzema vse naše bistvo iz dna. Ta svet je na določen način in predvsem slovanski svet, le istovetiti ga ne smemo z nobenim nam znanim drugim slovanskim svetom. Ta svet je soroden češkemu, a najbolj se ujema s hrvaškim in srbskim. Sploh je vprašanje, če ni naš element brez duše in živega srca, če ga izoliramo od srbohrvatske celote. Kajti zgodovina in vse naše okrožje sta našo psiho preustrojila, danes je težko reči, kaj je bistvenega, čisto elementarnega, kaj je izoblikovala preteklost in zemlja in kje so nastale po tujih zgodovinskih vplivih difference, ki prvotno in po dušnem osnovnem tonu ne obstojajo.

² Troeltsch, l. c. 203; obširneje E. Salin, *De civitate dei*, 1926. Tübingen.

Te tri sile skupaj tvorijo temelj naši duhovni eksistenci, te tri sile so se med sabo že zdavnaj spojile v neločljivo enoto in se uravnovesile. Ta proces se je izvršil že v srednjem veku, deloma seveda šele v novem veku, odkar je slovenski element stopil bolj v ospredje in zavest. Prišel je prehod iz srednjega veka v novo dobo in z njim reformacija, renesansa in moderna absolutistična upravna država. Le-ta je prinesla novih sil, ki dotedaj še niso eksistirale. Kljub vsej reakcionarnosti je prinesla ta država s svojo racionalno organizirano upravo čisto nove življenjske temelje; s svojo nivelacijo in kapitalizacijo je ustvarila politični in gospodarski svet današnjega dne ter stvorila najintimnejše temelje današnje naše eksistence.³ Ta nova država je bila v opoziciji do preteklosti, ustvarila je meščanstvo in posvetno zajedniško misel; ta država tvori šele podlago za najvažnejše moderne kulturne temelje: za prosvetljeno dobo in njeno kritiko, njen individualizem, njeno liberalno gospodarstvo. Tedaj šele se je razvila na temelju novih znanstvenih pridobitev, na temelju novega matematičnega naravoslovja filozofija, so se razvile nove literarne revolucije.

Tu v moderni državi in prosvetljeni dobi je iskati početke naravoslovne in realistične izobrazbe, tu je nastal politični in gospodarski individualizem. Odslej naprej so se ustvarjale življenjske vrednote iz svobodne kritike in »čistega razuma«, je dobila umetnost čisto novo mesto v kulturi, postala je vir metafizičnega spoznavanja in merodajna smernica za praktično življenje — od tedaj se začneja estetikstvo.

A tudi to še ni vse, prosvetljena miselnost je vodila končno do politične revolucije (1789), ukinila je še zadnje ostanke srednjega veka ter s tem povzročila razna protigibanja, ki so bila deloma v skladu, deloma v nasprotju s prosvetljeno dobo. Spomnimo se le na medrevolucijsko dobo od leta 1789. do 1848., na težnje nemškega klasicizma in idealizma, na romantiko (ki se seveda v celoti ne da razumeti samo s političnega vidika in kot reakcija), na buržuazni liberalizem, ki je vseboval močno konservativno žilo, znal sebe utrditi in uresničiti velik kos individualno vrednega življenja. Za vsemi temi težnjami pa je tičal policijsko nasilni sistem nemškega absolutizma, ki je sproti dušil vsako svobodno gesto in vsak poskus samosvojega duhovnega življenja. Šele od leta 1848. naprej se razmere nekoliko spremenile, nove socialne, gospodarske in politične razmere so prinesle popolni prelom s tradicijo, kulturno in socialno živimo v dobi, ko je vse življenje v neprestanem prelivanju in revoluciji; vsa vprašanja izobrazbe in duha so vpletena v največjo problematiko ali pa se kaj rada potlačijo z vprašanji vsakdanjega življenja; prevladuje zadovoljnost s samim seboj, plitvost ter goli politično strankarski interes.

³ Prim. k temu Troeltsch, *Ges. Schriften*. IV. zv. 1925, W. Sombart, *Der moderne Kapitalismus*, Scheler, *Vom Ewigen im Menschen*, I. zv., 1923, Lončar, *Politična zgodovina Slovencev*, 1921.

Nočemo delati krivice zgodovini novejše naše kulture; a dejstvo je, da smo tudi mi bili vpleteni v ta moderni razvoj, četudi je življenje prihajalo k nam bolj posredno in smo živeli v okviru nam sovražnega državnega sistema. Tudi naše življenje je dobilo svojo barvo in svoj pečat od političnih, vojaških, gospodarskih in tehničnih činiteljev modernega časa. Obenem smo sprejeli vase tudi razne tuje kulturne duhovne elemente.

Tako je prišlo do pestre slike in zmedene mnogoličnosti našega današnjega duha in naše sedanje izobrazbe. Ta naša kulturna dediščina je že sama po sebi tako mnogostranska, da je že radi te zgodovinske preobteženosti našega življenja potrebna koncentracija in pregrupacija duhovnih sil in kulturnih činiteljev. (Dalje.)

Iz sodobne srbohrvatske lirike

Miran Jarc

Tretji v vrsti najmlajših in najznačilnejših je Božidar Kovačević, ki je zbral svoje pesmi v dokaj obširni (153 strani) knjigi »Poezija«, iz katere lahko pregledamo njegov celotni pesniški razvoj. Svoj čas je zbudil že pozornost z zbirko »Alfa mojih duša«, kateri sem tedaj očital pojmovnost, duhovno akrobatstvo, spekulativnost, nejasnost, zameglenost, jezikovno pa tisto zoprno rabo tujk, kakor parenteza, nervoja, nacija, orkestrion, kozmos, kriza, skepsa, adekvatno, geoid itd. Sploh se Kovačević vobče nagiba k formalnemu modrovanju, za katerim se skriva često samo izumetničena literarna gesta. Neka mladostna neugnanost in drznost mu včasih narekuje stihe, ki zvone prazno in nimajo prav nobene umetniške vrednosti (na pr. pesem »Aero«), brzina in pomanjkanje strogega avtokriticizma sta zakrivili, da je pesnik zbral v svoji končni izdaji dosedanjih »Poezija« stvari, ki so samo plod igračkanja in spadajo v avtorjevo beležnico, ne pa v javnost. Toda poleg vseh teh napak pa vsebuje zbirka lepo število resničnih pesmi, pa katerih Kovačević upravičeno zavzema odlično mesto v vrsti najmlajših. Knjigo uvaja motto iz Baudelaireja: ženi hoče postati vzvišeno svetišče iz svoje tegobe, daleč proč od zemskih koprnenj in zasmehljivih pogledov. Zapreden v svoj sanjski grad gleda na mesto, šumno in bučno, borbeno in razvneto, polno bolesti in dela, in iz gledanja se mu izvije misel: vse to je brez zmisla. Doživlja osamelost, vse najdražje se mu je razneslo kot listje v vetru in samo bol ga je trdo prepregla in išče utehe in miru po premnogih razočaranjih. Iz tega stanja so nastale tudi male impresije, dahnjene kot bežni akordi v jesenski večer, in kakor izjema se ti zdi »Zapis iz 1916.« — ta otožna pesem srbske tuge. Njegova mračnost se izdihava tudi na predmete: Krizanteme venejo kot človek, ki

ga zastruplja to razdvojeno izživljanje. Mestoma se razigrano razviharijo nezdravi posmehi (»Embrioni«, str. 21.), ki so morda značilni, a jim radi nedozorelosti izraza ne pripada mesto v zbirki. Ob mesečnih vzporeja pesnik sebe, ko se pogloblja v motnjave odrešujočih snov. V praznoti, ki mu vampirsko pije življenjskost, vzklika: »Ja bih hteo strašni bol, / kao svemir bojni val, / koji se ne da ni nazreti / zbog svoje strašne dubine, / besnila i visine. /« Kakor »zvok iz klavirja« umira duša v tujem svetu resničnosti, ujeta v temnici mrzličnih nemirov gleda Baudelairstvo »Mrtvo mačko« in sanja o Wildeovski »Salomi«, pevajoča: »Zar ne vidite, da nema smrti / i da se sve po ritmu vraća, / da sve se u ludoj igri vrti / da smo svi tako čudno braća / u divnom kolu od besmrti. /«

Kako duši ta ozki svet, kjer ni »nikada ni jedan velik strah, bol, smeh, / već samo lagan greh. / O, ko nas prkova tako / da umiremo polako? / .« Skozi noč se nad brezciljno mesto razpalja grozničav krik, ki proklinja »kontinent« in se plameneče steza za daljno, rajsko deželo — domovino medzveznega plesalca, za pokrajino godbe, ki bi bila ob njej še smrt sladka in lepa (»ja neću moći živeti / bez moje dragane neveste, / lagane, tihe Muzike, / kad je sve samo muzika, / Muzika, moja dragana...« »kaj ni že Verlaine pel »Musique, musique avant toute chose...?« V to breznadejnost se mu prikaže žena kot večna sopotnica na pesnikovi romarski poti. Ta eros je pobarvan satirsko, spominjajoč na staro grško idiličnost, toda tudi skozi razigranost se oglašča bolelost: »O, šta to tužno ime / u našim grljenjima?«, in pričakovanje, stkano iz sna in blodnje se v nočeh budi in tuli kot divja vihra v planinah, kajti, kakor poje premnog sonet »lepotu je zelo otožna radost«; to je ljubezen, ki dviga in baš zato povzroča trpljenje. Vmes se krohoče strast, ki se zdaj zakrije v orokavičene sonete z menuetno igravostjo (»Fetiš«), zdaj pa spet zavzame odurno plehkost, ki se zrcali v stihih, kakor »njena kolena silna ko vojska sa zastavama...« Prav tako prehaja ta ironizujuča drznost v negativnost, odražujočo se iz »Ironije nemoći«, ki je bolnik slavi na »Kristov rodjendan u restoranu«, predajajoč se godbi, ki božajoče lije skoz dušo »bolnih radosti in nemoći«. Umetno ustvarjeno domotožje po prošlih strasteh in trudni smehljaji spremljajo usihajočo dušo, pesem »tramvaja v noći« kliče, naj ta »železna životinja« zgazi izmučeno telo, kot je zgazila prejšnji dan belo dete. Nastroj takega stanja je najbolj izražen v verzih: »Navidez smo mirni, a v nas ni pokoja. S smehom nerveze in spleena in skepse se mučimo, da bi utopili v vrtincu sanj, klavirja, kanta in vijoline vse sieste onih časov, ko smo bili otroški in naivni kot minijature«. Iz tegobe mrtvila raste spomin na polete in moči, ko je »vsaka misel bila pesem.« Toda to so samo še spomini, ki jih sprošča jesen. Potem se zgrne široka tišina, ki jo pesnik orje z novimi stih (»Orač tišine«), mirnimi in globokimi iz spoznanja in klonitve.

»Ah, nikoli ne bo ženska dosegla misli, ne zarje, ki gori v moškem čelu, kadar preminevajo vročične noči... O, nikoli ne bo ljubeča ženska zaklicala »Drug moj!«, a ne »gospodar!«, saj ji je neznana naša bolešt, tajinstvena in širna, ki nas druži in spremlja skoz mračno lesovje, po katerem blodi misel.« Pesnik se obrača proč od prividov nekdanje razpaljenosti in v »Pesmi protiv ljubavi« ostavlja vso davnino, oblito z zarjo Njenega imena ter potuje »u neznanu tudinu«, kjer hoče »besno živeti v kipenju in vrenju prirode in sanj, pod šumnim nebesnim svodom v uzburkanih ritmih, skakajoč v brze teke, tekajoč po mehkih livadah, plezajoč po navpičnih gorskih stenah z iskrostjo divjih koz... Njegov detinski smeh se bo široko stresal prek skal in pečin, nad katerimi plovejo kot jagnjeta beli oblaki, preko tihih zelenih šum, ki bolj ljubijo kakor ženske.«

Na tej poti sreča pesnik »Grešnico« kot spominski pripev mrtvih časov, in ji v sonetu prizna kot ga gleda sebe samega: »O, svi čemo jedared svenuti / ko što trava zene, pa uvene, / i nestaće života trenuti, / neče biti ni tebe, ni mene...«. Prevelike so bile njegove bolesti, trpka je njegova beseda, saj zanj ni tolažbe: »nema meni leka, nikada, doveka: / meni cveta samo cveće sumorno...«. Sebe vidi v naravi, pa obratno, opeva zeleni bor: »... ti nisi bolan, umoran...«. V »Tužbi vojnički« se razlije žalost v stihe: »Ej, duša mi je do smrti žalosna / što ostavljam te moje planine / i odlazim u zemlje daleke...«, a bol se porazmeji, saj izgublja osebnostne znake in zajema srca bratov in sester in se razmakne v krik celega rodu: »Rodino krvava, zaražena kugom / bezbožnog Zapada, /ti se večno tučeš, / i mesto da stoku goniš pred plugom, / ti kraljeve silne u triumfu vučeš. / Dokle ćeš tako, i zar Hristov talas / i njegov pokoj još ne pljusnu na nas?« V teh stihih vidimo močno, pozitivno pesnikovo zavest, ki se je preborila skozi kaos krvi in prividov v duhovne ravnine, zato so nam blizu taka doživetja, v katerih se zlivajo v eno religioznost, umetnost in človečanstvo. Široko se razmahnejo valoviti ditirambi vseмирskih ritmov: »o, večni tajni ritem vesolja, ploveš skozi moje srce in pronicaš skozi moj duh, ves odsevaš v mojem ginljivem bitju. Kaj nisem arija v simfoniji večnega vseмира...? O, čutim, kako skoz moju spermo romajo silne legije prorokov, bliznikov, bledih pesnikov, ki bodo pevali isto pesem in goreli v isti molitvi in dvigali oči k istemu nebu... ti večni graditelji mostu med zemljo in nebom, slaveči Tebe, polni radosti, bolesti in nemira!« Kot da ni od tega sveta se izživlja v kozmičnih razkošnjih, čeprav grešnik se približuje Kristu plakajoč po ritmu starobiblijskih razodetij, in pada na kolena pred Gospodom v svetem drhtenju: »Izvedi mene na tvoj pot brezkrajni!« Prebujena duša ga vsega prenavlja, zdaj se približa blodnici kot človek, ki je njegov korak pomirljiv in beseda tolažilna, žal mu je duše, ki jo je zlo oskrunilo, »naučiti te hočem divne modrosti, kako izbrišeš z lica sramoto in dvigneš oči v sfere tihega, daljnega neba...«

Povsod vidi brate, ki jih pozdravlja s čisto radostjo, vse bolj se sprošča duša v vseprostorje solnčnih jasnot. Zbirka se zaključi s tihimi, drobnimi stih, ki pojo kakor narodna pesem: »Mene je majka rodila / u šumskom zelenom snu / gde male ptice pevaju / i viti jeleni mru. — Mene je majka rodila / u šumskom zelenom snu / da male ptice natpevam / i umrem / kao što jeleni mru.«

V teh treh zastopnikih sodobne srbohrvatske lirike sem hotel pokazati nastroj in idejnost novega pokolenja. Značilno je, da se je konstruktivni intelektualizem v liriki umaknil, ali se vsaj omejil na ozek krog, kakršen je bil svojčas v zenitovcih, ki pa ni več sodoben odmev in ki ga tudi ne odlikuje pesniška emocionalnost, dočim vidimo, da se je spet oglasila prava pesem, porojena iz trpljenja in iskanja, vzplamtela iz širjav brezdomstva, noseča pečat prave umetnosti. Oblikovno je spet privzela po večini tradicijskelno formo verza, po doživljajih pa je zlita iz boleštnosti Baudelairea in Verlainea in slovanske čuvstvenosti, ki prehaja v religioznost. Tej iskreni poeziji je tuja dinamika vele-mest, ker taka dinamika ni naša, ampak je bila samo umetno presajena, bistvena ji je prirodnost in vdanost, najbolj pa jo odlikuje resničnost in prvinskost izraza, ki ga je mogla dati samo duša pravega pesnika.

Obraz mlade slovenske literarne generacije

*Angelo Cerkvėnik, Miran Jarc, Tone Seliškar, Anton Vodnik in Josip Vidmar o našem času in o sebi*¹

Janko Traven

V sledečih vrsticah skušam podati fiziognomijo peterih osebnosti povojne literarne generacije, kakor se mi je izluščila bodisi neposredno iz prijateljskega razgovora, bodisi posredno iz pismenega kontakta. Mogoče manjka obraz pokojnega And. Čeboklija, ki spada s svojo nekako sesekljano, morda ekspresionistično prozo, v ta okvir, toda upam, da bo slika kljub temu popolna in zanimiva. Vsaj toliko, kolikor je javnost upravičena zahtevati informacij o povojnem literarnem gibanju, ki je doseglo kulminacijo v letih 1920/21 v svoji mogočni gesti in vihravem navdušenju: saj se je ta »svobodna umetniška organizacija«, kakor je gibanje tedaj nekdo nazval, kljub zunanjemu videzu disciplinirano organiziranega nastopa razsula pred našimi očmi. Niso sicer vsi, ki spodaj odgovarjajo na vprašanja o važnih sodobnih problemih, aktivno udeleženi v tistem nastopu, toda zani-

¹ Naš dopisnik je poleg navedenih obiskal tudi g. Antona Podbevška, ki je v pokretu prvih povojnih let igral vidno vlogo. Uredništvo je njegovo izjavo, da skrajša obseg, izpustilo, ker je ponavljala po večini od drugih točneje izražene misli.

miva je zato njihova sodba, ker more biti zdaj jasna in nepristranska. Analiza tistega zanimivega literarnega puča, ki je bil do tistikrat brez primere pri nas, še ni napisana. Zato ima zazdaj še besedo kramljajoč literarni reporter.

*

Kaj mislite o naši duševni krizi, ki je posledica preloma zunanjih okoliščin, kjer se je do leta 1918. gibalo naše življenje? Kaj mislite o krizi naše literarne produkcije?

Cerkvenik: Mislim, da kriza ni tako težka, kakor se morda zdi. Podočnost jo bo presodila. Kolikor morem presoditi našo mladino, se mi zdi, da so se ji odprle, ko je prišla iz vojne, vse širine velikanskega razdobja. Zato je imela prenegel duševni razvoj. In radi tega zeva širok prepad med mlajšo in starejšo generacijo. Stari so še silni v svoji sili in delih, mladi so sicer silni v svojih vizijah, toda manjka jim orjaška ustvarjajoča sila. Poleg tega izvira kriza literarne produkcije iz splošnih materialnih neprilic. Tu naj bi se izkazala naša založništva s forsiranjem dobrih domačih del namesto problematičnih prevodov iz tujih literatur.

J a r c: Razpad forme, ki jo je izoblikovalo prejšnje stoletje, prevrednotenje vseh vrednot, zlom vere in zaupanja v avtoriteto — ni čuda, da nas je zgrozila robinzonska osamljenost. Naenkrat smo se zavedli, da visokega zidu, ki smo si ga zgradili pred vojno okrog sebe, zdaj ni več, da je odprto na vse strani neba. Tuj, neznan milje nam je ostro udaril v obraz. Življenje nas je zakolobarilo v strašen kaos, okameneli smo pred orjaškim ukazom novega časa: »Pokaži, če znaš hoditi!« Tega še nismo pokazali, zato je naš čas čas velike preizkušnje.

Če pregledaš knjižni trg zadnjih let, se te mora polastiti malodušje. Kriza literarne produkcije ne izvira iz obilne produkcije. Zdi se mi, da je hujša kriza v tem, da literarna dela niso značilna. Nad polovico tega, kar se piše pri nas, bi lahko bral že pred desetimi leti, ali še prej. Toda ne vem za delo, ki bi ga mogel postaviti ob stran najboljšemu prejšnje generacije. Ni še izraza dobe: subjektivistični lirizem se je razbohotil na škodo epiki in drami. Zato tudi ni pravega odmeva v občinstvu. Verujem pa v bodočnost, ki bo izčistila nejasno vrenje in kipenje.

Selišk ar: Dejstvo je, da je slovenska književnost pod črto evropske najmodernejše! Premišljeval sem že, kako je bilo mogoče slovenski upodablajoči umetnosti v tem pravcu nadkriliti književnost, ko je vendar tudi ta skoraj istodobno napovedovala svoje pomlajenje. Danes vem, da je vzrok duševni krizi v slovenski literaturi premajhno pojmovanje velike dobe, ki nas je objela nepripravljene in kateri bo sledila še večja doba. Ostala je — če se že tako izrazim — pri domačem ognjišču in se greje ob Cankarjevi slavi. V nas še ni Evrope! Doba nas je prehitela (mislim na svetovne socialne in duševne erupcije) in težko jo bo dohiteti, kaj šele postaviti se prednjo in postati klicar slutene popolnosti človeka, ki stremi postati človek. Poizkus revolucionarnega razmaha pri nas v to smer, je ubil kompromis in pa kritika, ki se je naravnost z bestialno naslado vrgla na mlade!

Kriza literarne produkcije je samo prehodna in je v ozki zvezi s tem, kar sem ravnokar povedal. Najbolj občutna je kriza v pesmi. Naravno! Pesem, ki je vezana na strnjeno enotnost misli, trpi v iskanju izraza, ki se vedno usmerja v svetovno valovanje duha. Prepričan sem, da se bo ta kriza v najkrajšem času spremenila v veliko plodovitost.

Druga stvar je s slovensko publiko. Mislim, da je ozdravljenje le možno z uvedbo estetske vzgoje že od osnovne šole dalje in s pošteno kritiko.

Vodnik: Ne vem, v koliko bom mogel na tako naglo vprašanje svojemu mnenju adekvatno odgovoriti. Kriza je. Toda ločim splošno evropsko in posebno slovensko krizo. Vsled splošno evropske duhovne krize, katere smo deležni tudi mi in ki se tare tudi v nas samih, je posebno slovenska kriza še potencirana in komplicirana tako, da trenutno zadobiva značaj abnormalitete. Veliki narodi okrog nas imajo svojo veliko, močno tradicijo, za novi svet, ki je pred nami, pa je naša tradicija pretenka plast, da bi mogla mirno, kakor s samoumevno gotovostjo, vzdržati korenine bodoče kulture in njenih nalog. (Pa brez skrbi — vzdržala jih bo, čeprav se zemlja vdaja in maje!) Sanje o naši kulturni prihodnosti so nas nesle visoko, po prelomu smo se naenkrat znašli brez tal pod nogami, fundamenti so se nam vdrli. Tedaj, ko bi se sanje mogle in morale — po računih — realizirati, so udarile ob raskavo konkretnost in se ob njej drobile kot steklo. (O, pa je jekla veliko — za vzvode, ki bodo težam kos!) V svoji kulturi smo tekmovali z nekakšno preprostostjo, brez točnega računa o poslovanju in vrednosti. Živeli smo v mladostnih sanjah, zunanji svet za nas ni eksistiriral tak, kot je. Gledali smo ga subjektivno, vnašali vanj svoja hrepenenja in želje — bil nam je precej brezskrbna in varna idila. V popolnem zaupanju smo pričakovali konca vojne. Dejstvo, da smo narodno razsekani na troje — ta naša strašna bolečina — nas je vrglo v nove blodnje. Toda v koncu vojne ne vidim samo političnega fakta, marveč peripetijo ene kulturne faze, v kateri se kulturno lomijo vsi narodi in se »rešujejo« v novo odrešilno stanje, ki naj bi bilo čim trajnejše. Ob to kulturno konkretnost, ki je za narode kot duševne organizme usodnega pomena, pa smo trčili sedaj zavestno. Ta duševni prelom, ki bo prevalil človeštvo, bo prevalil tudi nas na drugo ravnino. Ne več v zatišju domačega vrta-sadovnjaka, sedaj se nahajamo sredi tokov, ki nas ženejo s seboj proti znano-neznanim obalam. Čutimo, kako se prerajamo. Tako zavestno nismo tega čutili še ob nastopu »moderne«, ko smo se tudi kulturno obračali, čeprav ne v vsej svoji celoti, kakor sedaj. Drugi narodi so se že davno borili s tako konkretnostjo, mi zdaj prvič zavestno, zato ta stiska in zmeda. Kriza zapadne kulture nas zdaj vitalno briga, toda ne v zmislu zloglasnega Spenglerja, ki se mi zdi zadnji herold fin-de-sièclovskega razpoloženja. Stiska in zmeda pa odtod, ker smo brez močne usidranosti in davno preizkušenih moči. Iščemo novih stopinj, kjer bi trdnejše stali. Naša kriza je v tem, ker jih iščemo in ker jih prvič res sami iščemo. Čutim v nas napor, da se ustvarijo nove vrednote. Čutim nastajanje novega življenjskega nazora, ki bo individualistično razkrojeno Evropo zil v višjo enoto. Ta splošna kriza ne

pomenja agonije, marveč vrenje in vrvenje staljenih in razvezanih sil, ki hočejo graditi iz kamenčkov in kvadrov. Čutim, da bomo z reševanjem te splošne krize reševali tudi svojo lastno, to je specielno slovensko, v kolikor ne ležijo njeni vzroki drugje — in s tem samega sebe. Vse naše kulturno delovanje bo dobilo globlji etos, ko bomo duhovno postali zavestno in odgovorno soodločujoča sila v organizmu evropske in preko nje splošno človeške kulture. Zdi se mi, da pri nas v umetnosti, pa tudi izven nje, še ni izrazitih glasnikov novega preobražanja. Govore od zunaj na znotraj, stojijo ob naših mejah in kličejo nazaj. Res stojimo na mejah. Toda mladina se giblje, mladina že prihaja!

Če publika reagira na naše snovanje? O tem bi mogel zanesljivo izvedeti na ta način, da bi prisluhnil v daljavo, da bi pritisnil uho na zemljo. V vodilnih kulturah ni treba tako ostrega posluha in tolike pazljivosti. Komunikacija je živahnija in intenzivnejša, atmosfera napeta, reakcija je hitrejša in glasnejša. V kulturnih centrih se ob pomembnih pojavih kolje ozračje kakor od strel, dočim se pri nas razmikajo prostori skoraj da nezaznavno. Propagandne organe pa smatram za posledico že povišane kulturne kapacitete, za kar je treba tudi poglobljene notranje akcije in vsakega delavca na svojem mestu.

Vidmar: Z vojno odločitvijo se je zaključila druga doba slovenskega narodnega življenja, ki je vodila do popolne narodne zavesti. Korak v tretjo dobo, v katero stopamo in ki bo po mojem mnenju privedla k ustvarjanju velikih kulturnih dobrin, je težak. Ne mislim le zato, ker je tak prehod povsod viharen, niti le zato, češ, ker nismo dovolj pripravljene, ampak raditega, ker stopamo v novo dobo v slabših in težjih okoliščinah kot drugi narodi. Te okoliščine pa vplivajo na nas, da smo preveč malodušni. Nujno bomo našli trdno pot iz vseh komplikacij našega življenja. Mislim, da je potrebno, da uravnesimo svoje misli v zavesti, da imamo — majhen narod, kakršen smo — velike duhovne, to je kulturne naloge, kakor imajo veliki narodi velike politične, to je civilizatorične naloge. Smatram našo kulturno nalogo za izredno veliko.

Če motrim Cankarjevo mogočno delo, se mi zdi, da je ž njim zaključena doba predhodnikov. Naj opozorim, kako sta si slična Cankar in Gogolj, ki je v ruski literaturi predhodnik velike plejade klasikov. Cankarjevo kakor Gogoljevo delo je še nečista zmes satiričnih in objektivno-umetniških kakovosti. Cankar je v poslednjih svojih knjigah že prešel v čisto umetnost. Sedaj terjamo nadaljevanje započetega, zato je razumljiva nervoznost našega časa in vseh ljudi, ki živimo z duhom časa in zato napeto pričakujemo rojstva velikega umetnika. V Podbevšku čutim zalet k taki višji duhovni stopnji. Ko je razburil našo javnost s svojimi nastopi, je bil še premlad. Zaneslo ga je. Toda to ni bilo šarlatanstvo. Hotel je izsiliti tisti prestop v novo fazo, o kateri sem prepričan, da nam bo dala absolutno umetnost. Ta korak pa se ne da izsiliti.

Goethe pravi nekje približno takole: Kadar sem hotel pričeti ustvarjati, sem se prej pečal s teoretičnimi umetnostnimi problemi. Smatram narod za individualnost nekako tako kot posameznega človeka in zato mislim, da se mora tudi kot celota prav tako

pripravljati za veliki stvariteljski akt kakor se je Goethe in marsikateri umetnik z razpravljanjem o umetniških problemih. Izredno važno vlogo ima tu ravno kritika. Razen tega je treba vso publiko zainteresirati za naše kulturne probleme. Če bo živo občutila potrebo po lastni kulturi, upam, da se bo iz te potrebe rodil velik umetnik. Tudi iz narodno eksistenčnih ozirrov je nujno potrebno, da postavimo v Ljubljani centrum velike in žive slovenske kulture. Referiranje, propaganda, literarno reporterstvo (ali kakorkoli že stvar imenujete) v naših dnevnikih naj služi v ta namen, da se pospeši proces narodovega dozorevanja. Tako da bo nekoč celotni narodni organizem kulturni neuspeh tako živo občutil, kakor občuti danes političnega.

Vaša sodba o idejni strukturi mlade slovenske literarne generacije leta 1920./21. in pozneje?

Cerkvenik: Ves nastop tiste generacije iz leta 1920./21. je bil prenačljjen, nikjer ni imel niti duševne niti telesne opore, tudi ni bilo nobene idejne izkristaliziranosti. Sam nisem aktivno sodeloval v pokretu, pač pa sem zase čutil fizično oporo v njih in zato sem bil eden izmed soustanoviteljev prvega »Kluba mladih« (iz leta 1921.), da bi stvar bolje šla. Sicer so bile med nami večinoma le osebne vezi. Zdi se mi tudi, da so bile ravno take osebne stvari vzrok, da se je ves pokret razsul. Idejno najsorodnejša sva si bila in sva si še s Tonetom Seliškarjem. V svojem novem romanu »Sin«, ki ga pišem, skušam analizirati povojni kaos naše mladine, v njem bom odgovoril na vsa vaša vprašanja. — Glede Vidmarjeve »Kritike« naj pripomnim, da nasprotujem njegovi tezi o čisti umetnosti, nekoliko revidiranemu l'art pour l'artizmu. Mislim, da ima umetnost živahno nalogo:boljšanje življenja. Pišem o življenju ne samo kakršno je bilo, oziroma je sedaj, temveč tudi, kakšno naj bi bilo. To je visoka naloga umetnosti. Če sklepamo logično, je tudi po Vidmarjevi tezi umetnost lahko tendenčna, v kolikor je življenje samo tendenčno. Opozarjam na tendenco Dostojevskega Bratov Karamazovih.

Jarc: Koncem leta 1921. je skupina mladih književnikov začela izdajati glasilo »Trije labodje«, ki naj bi zbiralo vse najmlajše v svojem okrilju. Jaz se temu krogu nisem priključil, kakor se sploh nisem nikoli nobenemu, ker si ne morem misliti, kako more umetnik prisegati na katerikoli program, oziroma slediti kaki struji, pa najsi bo še tako svobodoumna ali pa novotarska. Kolikor pa sem morda imel skupnosti z mlado generacijo, jo je navezalo tako doživljanje: takrat je v nas vseh odmeval ves povojni kaos. Naše izživljanje je bilo vrtanje po samem sebi. V nas sta odmevala Dostojevski in Pol. Bilo je to poskušanje, podati človeka v njegovih bistvenih stremljenjih, v njegovem odnosu do absolutnosti. Iskali smo religioznega človeka (Anton Vodnik), Človeka-Boga (Anton Podbevšek), Boga-Človeka, Pračloveka... Izpraševali in pregledovali smo samega sebe, sebe v nasprotju z vesoljem. Hipnotizirali smo sami sebe s spiritizmom, teozofijo, okrog nas je švigal dih metafizike. Pekoča je bila žeja po globljih stvareh. Pisal sem o človeku, kako se plete skozi metamorfoze duhovnega razvoja. Odmev tega najdeš v mojem spisu »Bog in pustolovec« ali pa v dramski pesnitvi »Ognjeni zmaj«. Umetnost smo zapojmovali

kot osebno edino možni izraz naših izživljanj in izpreminjanj ob trenju z življenjem. Pekoče je bilo tudi hotenje po oblikovanju življenja. Socializem in metafizičnost sta udarila pečat delom tega rodu. Kam je vse to prešlo? Ali res zato, ker nismo imeli stikov s tradicijo? V čem so bili vzroki, da se nam je naš svet razsul? Zdi se mi, da nam je novi čas redú in realnega dela izpodnesel naša metafizična tla. — Če je ta generacija v prvih početkih vendarle kazala nekaj skupnosti kakor odpor proti prejšnikom, ostrost kritizma, žejo po elementarnosti, vendar smo se kmalu začeli oddaljevati drug od drugega, vsak v svojo smer. Danes smo si zelo narazen. Od bivših tovarišev imam najbolj v spominu svojega sošolca Antona Podbevška. Njegovo dosedanje delo (»Človek z bombami«), ki je osupljalo radi svojevrstnosti, pa je vse preveč ozko solipsistično, vse premalo človeško, da bi moglo kljubovati času. Je prav vulkaničen izbruh silnega hotenja in presenetljivega zmisla za metaforičnost; vrednot, ki bi vplivale v sedanji čas, ima malo. Religiozna smer je našla oblikovavca v Antonu Vodniku, ki skuša v glasilu katoliške mladine (»Križ na gori«) dajati odmeve sodobnosti. Socialistično orientirana sta Cerkevnik, ki je edini od tega rodu, ki se je že uveljavil z dramo, in pa Tone Seliškar, čigar zbirka »Trbovlje« vsebuje nekaj najmočnejših pesmi v naši moderni literaturi. Med odlične pripravljavce bodoče slovenske kritike štejem Josipa Vidmarja, ki je s svojo »Kritiko« ustvaril neodvisno glasilo brezobzirne besede in je s svojo neustrašeno borbenostjo pokazal, da mu je veliko do čiščenja naših literarnih razmer.

Seliškar: Dasiravno so bili »Trije labodje« idejno raztrgani in niso pokazali nikake skladne enotnosti, je vendar bila v njih precejšna sila, ki bi bila danes že razmahnjena. V njih še ni bilo svobodnega razmaha človeškega notranjega izraza, temveč le tipanje vklenjenih rok, ki jih je obsijalo solnce. »Rdeči pilot« je bil pretendenciozen in prepolitlično usmerjen in je napačno pojmoval proletarsko umetnost, zato je propal. Kar se tiče Vidmarjeve »Kritike«, moram priznati, da jo premalo poznam. Z njegovimi nazori o umetnosti pa se ne strinjam. Med mladimi je najmočnejša beseda v pesmi po mojem mnenju M. Jarc, v prozi A. Cerkevnik, ki ga tudi kot dramatika vse premalo cenijo. On edini je med nami idejno točno usmerjen in najbolj produktiven.

Sem proletarec in sem se že zaradi nujne potrebe zagrizel v vse globine te zavržene kaste. Moja pesem je v to smer poudarjena in naj bo to nekako merilo med menoj in Podbevškom, Jarcem, Vodnikom.

Vodnik: Tisti pokret iz leta 1920. je bil duševno pripravljen, utemeljen in nujen, a se je raztrgal v več ali manj slučajne prijateljske kroge. Živel je prav za prav le v poedincih, ki so si bili v svojem osnovnem — čeprav po večini nezavednem — stremljenju pač sorodni. Meni samemu je bila vsaka programatičnost tedaj tuja — pisal sem, kot ptiček poje. Toda najbrž tudi Podbevšku in »njegovemu« mimgrede pobranemu krogu — četudi se je drugače delal. Tudi Podbevškova programatičnost ni zrasla iz njega samega. Ni bila stvarna, tudi ne izraz aktivizma (Rusija), marveč tendenčnosti, ki naj opozarja z ropotom množico na svoj prihod, bila je le nekaka

hipertrofija samolastnega opoja ob prvih uspelih poizkusih — posledica njegovega temperamenta. V prvih nastopih »tistega« pokreta je bilo tudi mnogo otročjega početja vmes, kar gre na račun deloma tudi mladostne razposajenosti. Kljub vsemu pa je bilo vendarle lepo! — Prve pesmi Jarčeve so prinesle novo melodijo, vsebinsko in formalno nov svet, kozmično melodijo, ki je v liriki izzvenela. Seliškar, naš prvi proletarski pesnik, tvori s svojo zbirko »Trbovlje« drugi pol naše lirike s svojim življenjskim nazorom kot strnjenim sistemom. Od tod »tendencia« v njegovi pesmi. (Od proletarskih pesmi moramo ločiti take, ki so manifestacija zgolj socialno-etičnega čuvstvovanja, ki se pojavi od časa do časa.) Cerkevnikova miselnost razkrajaja sebe in svet v prvine, da mu najde zadnjo skrito vzmet in jo sproži, da se življenje prestavi na drugo podlago, ko mu je tako zmisel razkrit. Zdi se mi, da so bili to v precejšnji meri od drugod prinešeni sentiment, ki v drugačnem miljeju jamejo usihati. Sicer pa novejših njegovih stvari ne poznam, tako da ne morem izreči sodbe. — Moje mnenje o »Kritiki« je naslednje: »Kritika«, kakršna je, nima življenjske upravičenosti. Njen duhovni obseg je vse preveč ozek, tako ozek, da se vse suče okrog ene same točke in nikamor ne more — ne naprej, ne nazaj. Tudi ni nobenega stvarnega razloga, zakaj bi ocene, ki jih list prinaša, ne mogle biti priobčene v kateremkoli našem literarnem glasilu, kvečjemu, če se hoče kritiki — na tak zunanji način — podčrtati njen značaj avtonomnosti. Upravičenosti nima tudi kot zagovornica zastarelega l'art pour l'artisma in ker nam v ničemer ne pomaga naprej.

Vidmar: V tistem našem pokretu ni bilo prave jasnosti, kaj prav za prav hočemo. Kar se mene tiče, sem vse prejšnje ovrigel s »Kritiko«. Zdi se mi, da je prišlo vse prezgodaj. Idejne skupnosti ni bilo, kvečjemu instinktivna, ki pa še danes eksistira. Tisti akt skupnih nastopov nas je zvezal, da mislim še danes vedno v zvezi s Podbevškom in Kogojem, če mislim na prihodnost. Z rododom, ki je hodil poleg nas in deloma za nami, imam malo stikov in malo vem o njegovih mislih in namenih. V Cerkevniku vidim od nekdanj dovolj spretnega in gladkega pripovedovalca. Umetnika ne. Manjka mu globine in Dioniza, njegova miselnost, ki je njemu poglobitna, se mi zdi, kakor da je zelo preprosto mišljenje samouka. Jarc je človek, ki ne živi v življenju, marveč v kaosu neopredeljivih in često nekoliko mističnih meglic. Njemu in njegovemu delu manjka nature in žive moči, dasi je oblikovno zelo nadarjen. Naturo in izraz ima včasih v svojem zelo omejenem krogu Seliškar. Napisal je nekaj zelo močnih socialnih pesmi. Odkar se je preselil iz Trbovelj, je izgubil živo vez s tem svetom. Njegove pesmi po zbirki nimajo več tiste moči, ki jo imajo nekatere Trboveljske. Poleg Podbevška je izmed mladih resničen talent morda samo Anton Vodnik. Preko vsega katoliškega, privzetega, čutim v njegovih pesmih včasih — življenje in svojevrsten svet. Izgubljen pa je še v religiozno mistično tavanje, ki ne da njegovi naravi do razvoja. Edini sproščeni element med mladimi je Podbevšek. Pri njem vidim in čutim ekstatično svobodo, ki je često že nebrzdana in divja, in pa — kar je za umetnika enako važno — silovito strast do oblikovanja, ki je včasih tolikšna,

da ga zavaja v pretiranost. Toda doslej imamo šele prvo njegovo knjigo v rokah. Sedaj že več let molči. Tudi v tem je lahko dober zgled vsem tistim — preštevilnim našim avtorjem, ki se krčevito napezajo v dobesednem pomenu ustvarjati, to se pravi, iz nič kaj narediti.

Teza mojega kritičnega dela je estetski instinkt. Le polagoma nastaja iz premišljevanja nad izrazi instinkta moja osebna estetika, ki jo bom morda nekoč celo napisal. Zavedal se bom pa vselej, da bom le toliko časa zdrav kritik, dokler bom pripravljen zavreči vso estetiko radi enega samega, doslej še neopaženega in neupoštevane utripa estetskega instinkta. Ker smatram umetnost za najširši izraz celote človeškega duha, sem kot kritik psihološko usmerjen, to se pravi, skušam si ob vsakem delu pojasniti, kakšne in katere duševne sile so bile pri njegovem nastanku na delu. Kot resničen umotvor priznam samo tisto delo, ki mi da slutiti, da se je v njem izrazila neka človeška osebnost v svoji celoti. Želim napisati zgodovino slovenske kritike in serijo kritičnih portretov naših največjih mož. Posegal bi rad tudi po vrhuncih svetovne literature. Zaenkrat sem zaposlen z urejevanjem »Kritike«, ki jo pišem skoro sam. Skušal bom doseči, da bi bila moja izvajanja čimbolj smotrna in ekonomična.

Kaj mislite o novem realizmu? (Ne mislim francoskega surrealizma, pač pa oni način umetniškega izražanja, ki ga prorokujejo in se že javlja pri bratih Kraljih, morda tudi v nekakšni primitivni obliki pri mladem literarnem naraščaju.)

Cerkvenik: Struje so kaprice literatov. Jaz pišem brez vsakršnega namena, da bi uveljavljal kakšno novo strujo. Delujem po svojem lastnem mnenju etično.

Jarc: Novi realizem po mojem mnenju odgovarja stremljenju nove dobe. Po vojni smo se razkrojili in zastrmeli v svet onkraj. Zato mislim, da nam je potrebna zdrava reakcija na bolno stanje. Ohranili pa smo iz onega doživljanja zmožnost gledanja bistvenosti, ki naj bo prva podlaga takemu realizmu. Plastika izraza, jasnost in odločnost pripovedne linije, zgoščenost dejanja in odsotnost subjektivizma — to naj bodo odlični znaki našega novega realizma.

Seliškar: Novi realizem ima bodočnost! Pri nas ima močnega zastopnika v Cerkveniku in tudi Pahor stremi v to. V neorealizmu vidim ozdravljenje starih zablod, ki so privedle našo književnost do mrtve točke. »Mladina« je vesel pojav v to smer, saj je šla daleč preko »Treh labodov« in »Rdečega pilota«. Zdi se mi, da med mladimi ni samo en Srečko Kosovel.

Vodnik: Novi realizem! Da prihaja, je nedvomno in tudi pričakovati ni bilo kaj drugega. Če obstoja in koliko že obstoja v literaturi, ne morem reči, vem pa, da se skrajni spiritualizem, ki je dobil izraza v ekspresionizmu, umika novemu življenjskemu čustvu, ki konkretnost bolj upošteva in ne stoji več nasproti njej v negativnem razmerju. Nova porajajoča se duševnost se oklepa čedalje bolj tudi konkretnosti, ki jo hoče v kakršnemkoli že zmislju poduhoviti in ji dati večnostni pomen. Kot nujna posledica

te preorientacije nastaja tudi nova umetnost, ki se spočetka gotovo ne bo znatno razlikovala od predhodnega ekspresionizma, iz katerega se razvija. Dodela razvita bo šele v svoji kulminaciji. Zaenkrat skoraj ne more biti drugega kot ekspresionizem z elementi močnejše konkretnosti. Oznaka »novi realizem« je stvarno preohlapna, da bi si mogli kaj določnega predstavljati, toda parola je dana, smer nakazana. Isto stremljenje čutim v sebi tudi sam in je moja notranja potreba. Da nič ne pišem zadnji čas? Zunanji vzroki. To pa ni »novi« — marveč starodaven realizem!

Vidmar: O novem realizmu prav za prav nisem informiran. Kar se tiče nekakšne Zolajeve restavracije, ki jo baje propagira Heinrich Mann, naj pripomnim, da bi tega njegov brat Thomas Mann nikdar ne storil, kolikor poznam njegovo estetsko mišljenje. (Mimogrede omenjeno, cenim med Nemci poleg Goetheja Tomasa Manna zelo visoko. Ta dva sta mi dala tudi estetsko najizdatnejši pouk. Kar je Mannovih estetskih stvari, vse akceptiram.) Mogoče bo za Slovence novi slog odgovarjal oni duhovni stopnji, ki bo ustvarila dela čistih in visokih umetniških kvalit.

Zapiski Slovensko slovstvo

Shakespeare: **Kar hočete.** V 5 dejanjih. Prevel Oton Župančič. Tiskovna zadruga v Ljubljani, 1926.

Kot četrti zvezek slovenskega Shakespearja, ki ga v okusni Vavpotičevi naslovni opremi izdaja Tiskovna zadruga, je izšla sedaj veseloigra »Kar hočete«, ki se godi popolnoma nedoločno lokalizirana v nekem zgodovinskih spomenikov bogatem ilirskem mestu; človek misli na Dalmacijo in posebno na Split, ne da bi kraj mogel iz splošnih nejasnih potez, ki se v igri navajajo, spoznati. Župančičev prevod je zopet slovenski knjižni dogodek prve vrste in kar smo pri prejšnjih poudarjali, ponovimo ob tem: Župančič v teh prevodih prav na široko jezikovno in slogovno ustvarja. Za osamosvojitve našega izraza, za gibčnost in plastičnost oblikovanja duhovitih zamislov in kresanja besednih osti druge ob drugo imajo ti prevodi vrednost samostojnih ustvaritev. Prevod je tako popolno prenesen v duha slovenščine, da ob njem pozabimo na original in nas primerjanje njegovih težavnih mest zanima samo toliko, da ob njih spoznamo in ilustriramo prevajalčevo virtuoznost. Že uvodne besede 1. dejanja, ki jih govori vojvoda in so polne slikovitih prisodob, so značilne za povedano. Posebno mojstrstvo pa se pokaže v pogovorih v prozi, polnih namerkov, besednih iger in bistrumnih opazk in prisodob. Opozarjam v tem oziru na I. dejanje, 3. prizor, posebno pa 4. in tudi 5. prizor. Odlikujejo se dalje II. 4. (s poetičnimi vložki) in 5. ter III. 4. Na strani 72 me eno mesto ne zadovoljuje, čeprav je doslovno in točno prevedeno: »Sluga: Milostiva, mladi zaupnik grofa Orsina se je vrnil: komaj sem ga pregovoril, da je šel; čaka, kaj milostiva izvolite.« Zmisl je: »Komaj sem ga pregovoril, da je šel nazaj = se je vrnil.« Kljub dvopičju za »vrnil« se mi zdi, da bo vsakdo z menoj razumel, da se je zaupnik vrnil, sluga pa

ga je pregovoril, da je šel = odšel, kar moti kljub naslednjemu »čaka«. Ta negotovi in bolj na nasprotno pojmovanje navajajoči »šel« me tako moti, da predlagam, da se pri eventuelni novi izdaji sploh črta in bo odstavek bolj jasen in tudi lepši. Glasil naj bi se: »...zaupnik... se je vrnil: komaj sem ga pregovoril; čaka, kaj... izvolite.«

Opazke, brez katerih Shakespearjev prevod ne more izhajati, so popolnoma zadostne. Frst.

Izidor Cankar: **Uvod v umevanje likovne umetnosti (Sistematika stila)**. Knjižnica »Narodne galerije« 2. zv. Ljubljana, Narodna galerija, 1926.

S tem delom smo dobili Slovenci važno, za našo umetnostno znanost v marsičem temeljno delo. Na vsak način je njegov pomen za to panogo večji, kakor za splošnost, ki je pa tudi dobila prvi domač pripomoček, da se približa umetnini. Namen dela, ki je nastalo iz učiteljske prakse na univerzi, je v prvi vrsti metodološki, gre za opredelitev pojmov in ustvaritev sistema, po katerem bi bilo omogočeno, kolikor mogoče objektivno in nedvoumno stališče napram umetnini. Kakor ugotavlja pisatelj v uvodu, so nekateri nemški umetnostni zgodovinarji že izdelali nekatere umetnostno-zgodovinske pojme, vendar le za posamezne umetnostno-zgodovinske dobe, ali posebej celo za posamezne umetnostne stroke. Njegovo stremenje gre preko teh, ker skuša ustvariti sistem brez ozira na zgodovinski razvoj, da tako ustvari »in nuce nekako slovnico umetnostnega oblikovanja,« da pokaže logičnost in organsko funkcionalnost njenih zakonov ter njih nujno zvezo s splošno človeško duševnostjo. Kdor pozna tozadevno literaturo večjih narodov, posebno nemško, v katere razvoj bi bilo to sistematiko prav lahko uvrstiti, bo moral brez obotavljanja priznati, da smo dobili Slovenci delo, ki obdrži svojo vrednost v vsaki drugi literaturi. Zasluga pisateljeva ni toliko v tem, da bi bil prvi videl in formuliral stvari, o katerih piše, saj so bile že dosedaj obča last posebno dunajske umetnostno zgodovinske šole, ampak da je to skupno lastnino, ki je več ali manj določno živela v označenem znanstvenem krogu, prvi oblikoval v jasnih formah in jo združil v logično zasnovan in utemeljen sistem. Iz istega kroga je pred vojno izšla v zbirki »Aus Natur und Geisteswelt« knjižica, ki po obsegu ne prekaša dosti naše, Cohn-Wiener, *Entwicklungsgeschichte der Stile in der bildenden Kunst*, ki je še danes najboljši splošen uvod v umetnostno zgodovino in ki je problem umetnostne zgodovine na mah postavila na plodnejše temelje, kakor so bili temelji dosedanjih velikih umetnostnih zgodov, ki so čitatelja poučile o vseh detajlih, samo ne o resničnih problemih umetnostnega razvoja. Dunajska šola je to metodo že poprej preiskusila z uspehom na premnogih detajlnih vprašanjih, Cohn-Wiener pa je prvi poskusil formulirati celoto. Njegovemu delu bi vzporedil Cankarjevo knjigo; obe se do neke mere bistveno dopolnjujeta. Nobena ne vsebuje sicer tistega čarobnega lijaka, ki bi čitatelju odprl popolno pot do umetnine, kar bo večina gotovo pričakovala in bo mogoče razočarana. Zagotovim pa vsakogar, ki bo vzel knjigo, kakršna je in ji po možnosti pridružil še Cohn-Wienerjevo, da si bo ustvaril trdno bazo za svoje razmerje ne samo do umetnostne zgodovine, ampak tudi do umetnine same.

Knjiga obstoja v glavnem iz dveh delov, katerih prvi označi in izloči iz problema neumetnostne vidike, ki igrajo v vsakdanjem razmerju do umetnosti zelo važno vlogo in jih množice navadno zamenjujejo s pravimi umetnostnimi. Sem spadajo zgodovinske pa tudi umetnostno zgodovinske ter starinske vrednote, ki se nanašajo na snov, miselno ali čuvstveno vsebino pa tudi na formo, ki so sicer umetnostne, a nestalne in v neprestani meniški vsled subjektivnih razpoloženj posameznikov in časov, niso zmožne, da dajo trdno podlago za naše (posebno še znanstveno) razmerje do umetnosti. Drugi del knjige se peča z ustvaritvijo takega objektivnega stališča napram umetnini. Njegov cilj je za laika orisati umetnino kot likovni organizem, za znanstvenika pa podati sistematiko stila, razbistriti stilske pojme in ustvariti trdna oporišča za stilsko kategoriziranje umetnin, ki more biti edina prava podlaga umetnostni zgodovini. Kot enega najstalnejših in najsplošnejših odnosov umetnin do drugih pojavov si izbere za izhodišče svojega sistema razmerje umetnine do narave. Trije termini so se glede tega razmerja že splošno udomačili in zato se jih tudi on brez obotavljanja oprime: idealizem, naturalizem in realizem. V svojih izvajanjih ugotovi, da se že po snovi razlikujejo umetnine v tri splošne skupine, ki odgovarjajo omenjenim kategorijam. Nato se peča z oblikovanjem telesnosti v likovni umetnosti in dožene, da omenjenim trem kategorijam odgovarjajo trije glavni stilski tipi, ki jih opredeli kot ploskoviti, slikoviti in plastični stil. Ko mu še eden glavnih likovnih problemov, oblikovanje prostora, potrdi to delitev in ugotovi, da odgovarja idealističnemu ploskovitemu stilu brezprostorno prizorišče, realističnemu plastičnemu stilu omejeno, naturalističnemu slikovitemu pa brezmejno prizorišče ter glede figuralne kompozicije vezana, tektonska in svobodna kompozicija, si je svojega sistema gotov in v zaključnem poglavju ugotovi, da korenine teh razlik segajo dalje kakor abstraktno vzeti problem razmerja umetnine do narave, prav v dno človeške duše in stil ni nič manj kot formulacija človekovega svetovnega nazora in življenjskega čustva; stil je izraz celega človeka, izraz umetniškega individua in njegove dobe. Ko to svoje naziranje kratko ilustrira, zaključí z ugotovitvijo, da je umetnina »formirani in okolico formirajoči zakon sam«.

Iz tega površnega pregleda vsakdo lahko sam posname, v čem je pomen te knjige za lajka in koliko sme od nje pričakovati: Ustvarja mu namreč določno stališče napram umetnini in ga opozori na momente, ki ga pogosto prevarajo in zbegajo, da sploh ne najde nikakega plodnega razmerja do umetnosti. Pa tudi to stališče bo zanj plodno šele, kadar bo umetnino doživel in kolikor jo bo doživel; prirojeni instinkt ga bo s tega izhodišča vodil naprej in približeval tistemu bistvu, po katerem teži. Doživel pa bo le toliko, kolikor dovoljuje njegova prirojena vzprejemljivost za umetniške pojave.

Sistematika stila je nedvomno pozitiven poskus umetnostno zgodovinske metodike, pomanjkljivosti pisatelj sam čuti in v uvodu opozarja nanje. Za našo znanost je to lep uspeh, posebno če pomislimo, da so Srbi istočasno z njo izdali prevod metodično popolnoma zastarele knjige Louis Hourticq, *Uvod u istoriju umetnosti*. Frst.

Dr. Fr. Grivec: **Slovanska apostola sv. Ciril in Metod**. Ljubljana, Apostolstvo sv. Cirila in Metoda, 1927.

To knjigo bi lahko nazvali novo, slovensko legendo o sv. Cirilu in Metodu. Prof. Grivec, čigar življenjsko delo je posvečeno kritičnemu razboru virov za življenje in delovanje sv. bratov in ki je naziranje o njihovem delu, mišljenju in učenju postavil na nove, splošno vpoštevane temelje, je moral skoro po logiki, ki vodi vsako smotreno umstveno zanimanje, priti na misel, da poda poljudno, lahko čitljivo, vsega znanstvenega balasta oproščeno celotno sliko svojega priljubljenega predmeta. V prijetni, lahko umljivi obliki pripoveduje Grivec življenje sv. bratov in ga obenem na neprisiljen način tolmači na podlagi našega znanja o dobi in razmerah, v katerih sta živela; kjer le more se oprime teksta stare legende in ga vključi v svoje pripovedovanje, tako da se legenda in znanstveno dognanje prepletata med seboj in sta združena v novo enoto, ki sem jo zgoraj nazval »slovensko legendo o sv. bratih«. Pa ne samo povest je ta spis; mnogo več je, ker je obenem komentar k starim virom in izročilom in apologija pravovernosti sv. bratov.

Koncem knjige je pisatelj dodal zgodovino češčenja sv. bratov in poudaril posebno tozadevne zasluge A. M. Slomška ter zbral nekaj važnejših člankov o njihovem apostolstvu. To zbirko zaključuje okrožnica »Grande munus« in okrožnica jugoslovanskih škofov l. 1919.

Srečna je bila misel knjigo ilustrirati. Slike so posrečene in razumevanje teksta močno pospešujejo. Poleg te čisto praktične strani pa je zbrano tu prav lepo gradivo za ikonografijo sv. Cirila in Metoda. Zanimiv je pisateljev poskus, porabiti za oris Cirilovega značaja (str. 74 sl.) nagrobno sliko tega svetnika iz 9. stoletja. Kakor je ta slika sicer časovno shematična in tipična, je vseeno opravičena domneva, da je slikar tudi v nji utelesil neki nazor o osebnosti upodobljenega. Frst.

Dr. Fran Kovačič: **Slovenska štajerska in Prekmurje**. Zgodovinski opis. Ljubljana, »Slovenska Matica«, 1926.

Ta knjiga spada med najbolj aktualne, kar jih je pri nas izšlo po vojni. Lep kos nam tako potrebnega in tako zanemarjenega domovinoznanstva je v njej. Ker to ni strogo znanstveno delo in je prežeto s pisateljevo vnemo do predmeta in do zemlje, katere zgodovino opisuje, bi tudi ne bilo prav, če bi ga presojali s samo strokovnjaškega stališča, četudi se pisatelj vestno trudi, da bi podal poslednji rezultat na podlagi samostojnega raziskovanja ne prebogat domače zgodovinske literature. Le enega v tem okviru deloma pogrešamo, in sicer enotnega prelitja podrobnosti izredno bogatega gradiva v stilistično izpiljeno, efektno celoto in se le preveč čuti mozaična sestavenost iz posamezno zasnovanih elementov, kar deloma tudi zamegljuje preglednost spisa.

Kakor je pravilno, da se je pisatelj postavil na edino primerno stališče, da je osnovo za razdelitev tvarine vzel iz nje same in se ni oziral na tradicionalno šolsko razdelitev zapadnoevropske zgodovine, se mi zdi, da je tvarino le preveč razdrobil, tako da ostane osnovna, velika slika o zgodovinskem razvoju slovenskega naroda na danem ozemlju in

kulturnem življenju dane pokrajine nekoliko nepregledna in nedoločna. Pri veliki razdrobljenosti predmeta se dogaja celo, da je o istem vprašanju treba večkrat govoriti in tako celotna slika o danem posameznem vprašanju precej trpi. Kako idealno urediti tvarino, mi še ni popolnoma jasno, čutim pa, da je v Kovačičevi knjigi to vprašanje načeto, a daleč še ne rešeno. Vsekakor se mi zdi, da je posebno pri narodu, kakor smo Slovenci, ki smo bili politično tako dolgo brezimni, treba deliti politično zgodovino od kulturne, kajti prva je okvir, druga pa povest o rasti narodne osebnosti iz brezimnega položaja pasivne mase. Taka razdelitev bi se mi zdela bolj porabna in tudi bolj pregledna. Razumem pa, da je problem zgodovine mnogo bolj kompliciran, kakor se na prvi pogled zdi in bo vedno nihal med pragmatično zasnovano povestjo o preteklih dobah in mozaično razkosano sliko, sestavljeno iz posameznih dogodkov, kakor so jih stoletja slučajno vrezala v zgodovinsko lice dane pokrajine, ki je le v malem delu aktiven činitelj, v večjem pa le slučajen geografski okvir za izrez iz velike, na vse strani se prelivajoče celote.

Dve veliki zasluge ima Kovačičeva zgodovina. Prvič, da je v ospredje postavila slovenstvo v zgodovini naše štajerske in Prekmurja, drugič pa, da je prvič ti dve pokrajini obdelala skupaj in obenem priključila Prekmurje bolj kakor katera knjiga do sedaj v skupno sliko o slovenski preteklosti, kar se tudi Grudnu ni v toliki meri posrečilo. Posebno vrednost imajo zadnja poglavja, ki so napisana deloma na podlagi lastnih doživetij pisateljevih. Pri poglavju o zgodovini štajerske in Prekmurja pred naselitvijo Slovencev pa se živo zavedamo, kako potrebna bi nam bila enkrat temeljita strokovnjaška obdelava teh dob kulturnega razvoja naše zemlje.

Kovačičeva zgodovina je v mnogem oziru dragoceno in celo bistveno dopolnilo Grudnove Zgodovine Slovencev in bo s to vred gotovo dolgo ostala v vrsti stalnih pripomočkov za pouk v slovenski zgodovini. Frst.

Iz tujih literatur

Karl Künstle: **Ikonographie der Heiligen**. Mit 284 Bildern. Freiburg i. Br., Herder & Co, 1926.

Ta 603 strani obsegajoča, bogato ilustrirana knjiga je nastala iz potrebe, ker je bila znana Ikonografija krščanske umetnosti H. Detzel-a popolnoma razprodana in tudi zastarela. Pisatelj je ves material na novo obdelal, tako da odgovarja kolikor mogoče sedanjemu stanju znanosti. Za enkrat je izšel prav za prav le prvi zvezek splošne ikonografije, ki obsega ikonografijo svetnikov. Drugi zvezek bo obdelal temelje ikonografske vede in ikonografijo razodetij starega in novega testamenta. Ta prva knjiga obsega najprej hagiografski uvod z navedbo obširne zadevne literature, ter ikonografski uvod o svetniških podobah in njih atributih. Glavni del knjige pa zavzema ikonografija posameznih svetnikov, ki so razvrščeni po alfabetičnem redu. Na koncu je dodan alfabetičen seznam svetniških atributov in patronatov. Knjiga je vzorno in bogato ilustrirana in predstavlja neprecenljiv pripomoček za umetnostnega zgodovinarja, umetnika in hagiografa. Frst.

Ivana Kobilca: Poletje (1889/90)

Ocene

Ljudski koledarji za l. 1927. 1. Koledar Družbe sv. Mohorja na Prevaljah. — 2. Velika pratika Vodnikove družbe v Ljubljani. — 3. Koledar Goriške Mohorjeve družbe. — 4. Koledar Goriške Matice.

Za koledar, namenjen najširšim plastem naroda, se je izcimil tip, ki naj zadosti dvema potrebama: nudi naj časomer za eno leto, z vsemi prazniki in drugimi važnimi dnevi, ki jih človek, živeč v dani kulturni skupini, ne sme prezreti, poleg tega pa naj vsebuje vrsto poučnih in zabavnih spisov ter posebno pregled najvažnejših dogodkov zadnjega leta. Prvi, pratikarski del, zahteva že od nekdanj posebnost, lepšo, če le mogoče umetniško opremo. Tudi zunanjščina zahteva temu primerno obliko in obleko. Ako primerjamo pratikarski del in zunanjščino naših ljudskih koledarjev, moramo brez obotavljanja priznati prvenstvo koledarju Mohorjeve družbe na Prevaljah. Opremila ga je Helena Vurnik čisto grafično moderno. Ploskovitost, torej absolutna ornamentalnost, je vrhovno načelo, pri tem pa je umetnici uspelo, da je med vsemi podala največ vsebine. Vsebina je pri tem strogo koledarska: solnce z dvanajsterimi meseci v obliki belih golobčkov in brez konca se pojavljajoči fenomen solnčnega vzhoda, dne. Tudi znotraj vlada ista barva, posneta po barvah slovenske trobojnice. Vse je vklenjeno v trden tiskarsko grafičen okvir; vsak mesec ima dekorativno »glavo«, katere vsebina predstavlja največji praznik tistega meseca. Grafična razdelitev mas, preglednost in estetska uravnovešenost so odlike te res popolne pratike. — Velika pratika je opustila literarno vsebinskost in naslovno stran in glave mesecev oblikovala samo dekorativno iz samih vaz s cveticami, prestiliziranih v plosk ornament. Tiskarsko grafična stran je očitno posneta po Mohorjevem koledarju, kakor tudi oblika knjige. Prednost te pratike je, da je tiskana vsaj na srednje lep papir, dočim je Mohorska tiskana na neokusen papir slabe kvalitete in ne moremo, da ne bi grajali z ozirom na umetniško solidnost zasnove take brezbržnosti do knjige, katere pomen je za založbo izrazito reprezentativen. — Koledar Goriške Mohorjeve družbe je opremil Saša šantel v črno-rdečem tisku. Naslovna stran predstavlja patrona družbe in okvir po motivih narodnih vezenin s cvetlično ornamentiko. Vsak mesec ima okvir iz istih motivov in glavo, ki predstavlja enega glavnih primorsko slovenskih krajev. Ideja podati te slike in tudi njih izvedba je najboljša na ti opremi. Ljudska ornamentika pa je porabljena nerodno; oblika okvirov je prisiljena in naravnost nelepa, gotovo pa nesmotrna, kar bi morala biti predvsem. Vsa slabost se razkrije že v naslovni strani. — Na zadnjem mestu je koledar Goriške Matice. Glave so narejene po risbah slikarja Bucika. Kot dekoracija bi učinkovale mogoče bolje, če bi bil spodnji tiskarsko grafični del vsaj malo njim prilagojen; predvsem bi moral dobiti močen črtni razpored kakor ga ima Mohorjev koledar. Glave so vsebinsko zasnovane čisto tradicionalno v obliki triptiha, čigar sredi predstavlja glavno kmečko delo dotičnega meseca, eno krilo tradicionalni znak zodiaka, drugo pa popularnega svetnika dotičnega meseca. Naslovna stran s čitajočo pastirico v goriški pokrajini ter trtno ornamentiko, je delo Fr. Kopača,

a po izvedbi tako diletantska, da je škoda trobarvne tiska, s katerim je izvršena. — Poučni del je v osnovnih potezah pri vseh soroden: običajni pregled dogodkov zadnjega leta, razna aktualna praktična, zdravstvena in pravna navodila, životopisi v zadnjem letu umrlih kulturnih delavcev ter poučni članki iz zgodovine, geografije, novih iznajdb in nekaj leposlovnih sestavkov. Vsak teh koledarjev po svoje na več ali manj očit način dokumentira v teh sestavkih svoj kulturni program; kar se tiče ekonomije, premišljene izbire sestavkov in važnega utilecum dulci, moramo zopet dati prednost Mohorjevemu koledarju, katerega ureditvi se pozna večša roka. Že Kolednik je res srečna misel in vrši neprisiljeno reklamno delo. S. Kranjc riše zgodovino Slovencev na podlagi koledarskih dat, kar je gotovo »koledarski« in res poučen članek. Priznati treba, da nas Mohorjev prosvetni del koledarja zadovoljuje. — Vodnikova pratika je v tem delu precej ekonomična; poudarek je na pouku in leposlovja sploh ne prinaša. Prav zato se opazi utrujajoča enoličnost, ki malo priporoča celoletni priročnik. — Izredno bogat vsebine, četudi daleč ne tako ekonomičen v porabi sredstev, kakor ona dva je koledar Goriške Mohorjeve družbe. Urednik V. Belè ima očitno namen nuditi svojim čitateljem, ki niso tako preskrbljeni z vsakovrstnim čtivom kakor v naši Jugoslaviji, kar največ raznovrstnega gradiva, tako da je ta koledar neke vrste poljuden almanah za Goričane. Gradivo je razporejeno po skupinah. Pod »Naši možje« riše življenje škofa M. Ravniharja, skladatelja J. Kocjančiča, J. Leban priobčuje spomine na Gregorčiča, R. K. riše življenje bratov Avgusta, Antona in Janka Lebana. Slede A. M. Slomšek, Ivan Cankar in dr. Jož. Kržišnik. »Iz minulih časov« poroča o potovanjih žige Herbersteina v Rusijo, Fr. Rupnik opisuje boj med Avstrijci in Francozi pri Razdrtem, V. Belè priobčuje zgodovinske drobtinice iz kanalske župnije. Važna je rubrika Naša zemlja, ki je posvečena lokalni zgodovini. Sledi Leposlovje, katerega glavna prispevka sta Fr. Milčinskega Posojilo in Iv. Cankarja Njen grob. Nadaljnji oddelki pripovedujejo o borbi za severni tečaj, o pomoči pri neugodah, o prosvetnem delu na Goriškem, o kmečki hiši, poseben oddelek je namenjen dekletom in mladini, katoliški cerkvi, letopisu za l. 1926. in gospodarstvu. Slovenska krajevna imena v uradnem italijanskem prevodu zaključujejo ta del.

Najmanj uravnovešen je koledar Goriške Matice. Na čelu prinaša članek št. Ž., Ob dvajsetletnici smrti Simona Gregorčiča. Način, kako je ta članek napisan, moramo odklanjati, ker razpravlja o človeku in pesniku Gregorčiču kakor bi širšim plastem namenjeni koledar ne smel. O pesniku in človeku Gregorčiču, o njegovem pomenu, o njegovih umetniških kvalitetah, kar bi tak članek moral v prvi vrsti podati, tu ni besede, pač pa se podrobno razpravlja o njegovem sporu z Mahničem, ki navadnega čitatelja presneto malo zanima. Dogodke in dejstva predstavlja dosledno v tendiciozni luči ter mu je prebuditev katoliške misli med Slovenci, ki sta jo povzročila Missia in Mahnič, obžalovanja vreden bratovski prepis, ki je vezal naše narodne sile; in vendar je danes vsakemu nepristranskemu motrilcu znano, da pomenja ta pokret z vzporednim, če tudi

ne ž njim vzročno zvezanim razmahom umetniške znanstvene in literarne kulture med Slovenci eno največjih potenciranj in razgibanj naše dotlej speče notranje sile v naši zgodovini sploh. Noben koledar ni prinesel tako nekoledarsko pisanega in omejeno tendencioznega spisa kakor je ta. Tudi sicer je ta koledar najslabše urejen med vsemi in se zdi, da uredništvu manjka pravo merilo o tem, kaj spada v koledar in kam je treba usmeriti njegovo vsebino.

Frst.

Prejeli smo v oceno:

Knjige Goriške Matice za l. 1927:

1. **Koledar G. M.** za l. 1927. (8. letnik.)

2. **Naši kraji v preteklosti.** Zgodovinske črtice na podlagi Rutarjeve Zgodovine Tolminskega in Grudnove Zgodovine slovenskega naroda.

3. **Dr. Just Bačar: Zdravje in bolezen v domači hiši.** I. del: Sestava, delovanje in nega človeškega telesa. Ilustrirano.

4. **Damir Feigel: Pasja dlaka.** Roman.

5. **France Bevk: Brat Francišek.**

Izabrane pjesme i novele R. F. Magjera so izšle za 25 letnico pisateljevega književnega delovanja pod naslovom »Iz prošlosti i sadašnjosti«. Okrašene so z risbami S. Šantla, J. Rocha, M. D. Gjurića in H. Reymanove.

Narodna enciklopedija SHS. Sv. 14. Kuhačević—Lisinski. Izdaja Bibliografski zavod d. d., Zagreb.

Narodna enciklopedija SHS. 15. zv. Liska do Marija Bistrica. Izdaja Bibliografski zavod d. d., Zagreb, Gundulićeva ulica 29.

Narodna enciklopedija SHS, zv. 16. Marija Paleologina do Mijolović. Izdaja Bibliografski zavod d. d., Zagreb.

Dr. Izidor Cankar: Uvod v umevanje likovne umetnosti. Založila Narodna galerija. Komisijska založba »Nove založbe« v Ljubljani, 1926.

Gasparijeve razglednice. Učiteljska tiskarna je izdala serijo razglednic z narodnimi motivi, ki jih je narisal Maks Gaspari. Serija obsega 6 kosov za 6 Din. Motivi so Slovenka, Slovenec, Lepa Vida, Mlada Breda, Pomlad in Kmetska svatba.

Revček Andrejček. Ljudska igra v 5 dejanjih. Za slovenske odre priredil Adolf Robida. Ljudski oder, IX. zvezek, Jugoslovanska knjigarna, 1926.

O slovanském sjednocení. Praha, 1926. Izdal »Polit. klub. Omladináru devadesátníkú«. Knjižica obsega referate prof. Dimitrija Michalčeva, M. Murka, Marjana Szykowskega, E. Spektorškega, Fr. Tábovskega in A. Hajna.

Martin Štular: Sveti Stanislav Kostka, Vzor krščanski mladini. Za 200 letnico kanonizacije 1726 do 31. decembra 1926. Založil »Glasnik«, Ljubljana, 1926.

Kosta Strajnić: Svetosavski hram. Javni apel zvaničnim faktorima srpske crkve i jugoslovenske države. Beograd, 1926. S. B. Cvijanović.

Narodna starina, zvezek 10. Uredil Jos. Matasović, Zagreb, 1926. Iz vsebine: Dr. Fr. Fan-

cev, Liturgijsko obredne igre u zagrebačkoj stolnoj crkvi. — Gj. Szabo, Zagrebačke građevine XVII. stol. — Dr. J. Matasović, Zagrebački kućni namještaj polovinom 18. stol. — Dr. B. Širola: Stara hrvatska muzička nastojanja. — Vl. Tkalčić, Seljačke nošnje u području Zagrebačke gore. — J. Matasović, Kulturno-istorijska izložba grada Zagreba, g. 1925. — Ivančanin, Metropolitanska knjižnica u Zagrebu.)

Marija Grošljeva: Čbelica Brenčelica. Za deco. Založila Tiskovna zadruga v Ljubljani, 1926.

Dr. Fr. Bradáč: Latinsko-slovenski slovar. Jugoslovanska knjigarna, Ljubljana, 1926. Obsega besedni zaklad Cezarja, Cicerona, Cattulla, Curtija, Horacija, Livija, Nepota, Ovidija, Plinija, Properca, Salustija, Tacita, Tibulla, Vergilija ter izbranih del Plauta in Terencija. Ta slovar je šolskim krogom dobrodošel, ker se je izdaja Wiesthalerjevega latinsko-slovenskega slovarja vsled finančnih neprilik zakesnila.

Guy de Maupassant: Povesti iz dneva in noči. Preložil Janko Tavzes. Tiskovna zadruga v Ljubljani, 1926.

Hermann Weisser: Die deutsche Novelle im Mittelalter.

Literaturwissenschaftliches Jahrbuch der Görres-Gesellschaft. In Verbindung mit Josef Nadler und Leo Wiese herausgegeben von Günther Müller. I. zv. Ta prvi zvezek vsebuje prispevke, ki se pečajo v prvi vrsti z literaturo renesanse, baroka in romantike.

Maria Batzer: Müslin. Eine Mäusegeschichte. (Kinderfreude, X. B.) Herder. Prijetno zajemljiva zgodba, kako je živela mlada »cerkvena« miš. Neprisiljeno vzgojna, brez pesniškega vonja iz šole za šolo.

Victoria Roer: Blauhöschen und Rotröckchen. Eine lustige Luftballongeschichte. Herder. Robinzonadica s prav omejenim domiselkom o dveh pobeglih zračnih mehurkah. Slike bi hotele biti tradicija klasičnega nemškega mladinstva, pa niso nego kopija.

Hermann Wendel: Aus der Welt der Südslaven. Politisches, Historisches, Sozialistisches, nebst zwei Südslavienfahrten und Nachdichtungen südslavischer Lyrik. J. H. W. Dietz. Nachf. Berlin, 1926.

Dr. P. Strmšek: Orožje v jugoslovanski narodni epiki. Ponatis iz Zbornika za narodni život i običaje Južnih Slovena XX-1, Zagreb, Jugosl. akademija znanosti i umjetnosti, 1921. Rezultat razprave je, da je izmed orožja srbske narodne pesmi doma kovan samo meč, vse ostalo orožje je prihajalo iz tujine in kaže one tri kulturne vplive, ki so objemali in še objemajo Jugoslovane ter širijo njih duševno obzorje: turškega, italijanskega (benečanskega) in nemškega.

Benedikt Kraft: Die Zeichen für die wichtigeren Handschriften des griechischen Neuen Testaments. Herder, Freiburg i. Br., 1926. (Pregled novotestamentskih rokopisnih ziglov po sistemih Fischendorf, v. Soden in Gregory. Red sledi Sodenovemu.)